

Η ΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΓΝΩΜΗΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗ ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ.

Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ – ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Τζώρτζης Π. Παγουλάτος

Δικηγόρος, Υποψήφιος Διδάκτωρ Κοινωνιολογίας Πανεπιστημίου Οξφόρδης

Εξετάζονται οι στάσεις της κοινής γνώμης έναντι της θανατικής ποινής, με πεδίο αναφοράς την αμερικανική πραγματικότητα των τελευταίων ετών (ΗΠΑ και Καναδάς).

Οι αναφορές στηρίζονται κυρίως, στην έρευνα του P.C. Ellsworth και L. Ross στο Stanford. Γίνεται αναφορά στα γενικά κοινωνικά-χαρακτηρολογικά γνωρίσματα της κοινής γνώμης, στο επίπεδο πληροφόρησης για τη θανατική ποινή, στο πεδίο της αποτρεπτικότητας, στις στάσεις και στους ηθικο-ψυχολογικούς λόγους που τις διαμορφώνουν (με ειδική μνεία επιρροής της οικογένειας της στην παιδική ηλικία.

Σημειώνεται, επίσης, η στάση των ενόρκων έναντι της θανατικής ποινής, οι αντιλήψεις της κοινής γνώμης για ζητήματα της ποινικής διαδικασίας, ο ρόλος των Μ.Μ.Ε.

Ι. Εισαγωγή

1. Το ζήτημα της θανατικής ποινής παρουσιάζει προκλητικό ενδιαφέρον στην εποχή μας. Ίσως διότι η εφαρμογή της προβάλλει ως παραφωνία στο έντονα ατομοκεντρικό και φιλελεύθερο πνεύμα της. Ίσως διότι στο πεδίο της νομιμοποίησής της παλεύουν σκληρά αντικρουόμενες - αλλά εξίσου ισχυρές - ηθικές θεωρήσεις. Ίσως πάλι διότι η θανάτωση ενός ανθρώπου ως γεγονός έχει από μόνη της τη δύναμη να αναταράσσει την ηρεμία μιας κοινωνίας, προκαλώντας συγκινήσεις και κλυδωνισμούς στις συνειδήσεις της. Όποια και νά' ναι η προτιμώμενη εκδοχή δύσκολα μπορεί να αμφισβητηθεί πως η θανατική ποινή συνιστά ζήτημα με σημαντικότερες κοινωνικές προεκτάσεις και απηχτήσεις.

Αυτός είναι κι ένας από τους λόγους για τους οποίους οι στάσεις της κοινής γνώμης απέναντι στη θανατική ποινή αποτελούν ιδιαίτερο αντικείμενο έρευνας και ανάλυσης στα πλαίσια των κοινωνικών επιστημών. Οι άλλοι λόγοι αφορούν κυρίως τη σημασία των στάσεων αυτών για τη λήψη αποφάσεων από πλευράς δικαστικών λειτουργιών, εφαρμοστών του νόμου αλλά και πολιτικών.

Η έρευνα των στάσεων της κοινής γνώμης στηρίζεται κατά βάση στη διενέργεια σφυγμομετρήσεων-δημοσκοπήσεων. Αυτές παρουσιάζουν συχνά πιθανότητες σφάλματος που συνδέονται με τις όλες συνθήκες διεξαγωγής τους, που, προκειμένου να διασφαλίζεται η εγκυρότητα των πορισμάτων τους, θα πρέπει να ελέγχονται διεξοδικά.

2. Η παρούσα εργασία έχει ως θέμα της τις στάσεις της κοινής γνώμης έναντι της θανατικής ποινής, και πεδίο αναφοράς της την αμερικανική πραγματικότητα των τελευταίων ετών (με ορισμένα στοιχεία παρμένα και από канаδικές έρευνες). Ο αποκλειστικός αυτός εντοπισμός σε ΗΠΑ και Καναδά κρίθηκε αναγκαίος για δύο λόγους: α) Διότι η συντριπτική πλειοψηφία των διαθέσιμων ερευνών αναφέρονται στην περίπτωση των ΗΠΑ, β) Διότι οι Ηνωμένες Πολιτείες είναι χώρα όπου από το 1978 εφαρμόζεται η θανατική ποινή (στον Καναδά έχει καταργηθεί, με ισχνή πλειοψηφία του Κοινοβουλίου από το 1976, αλλά βρίσκεται διαρκώς στην πολιτική επικαιρότητα και τον Ιούλιο του 1978 έγινε η τελευταία απόπειρα επαναφοράς της, που επίσης όμως καταψηφίστηκε από το Κοινοβούλιο). Αντίθετα, σε όλα τα κράτη του Συμβουλίου της Ευρώπης (πλην της Τουρκίας) η θανατική ποινή έχει εδώ και πολλά χρόνια, *de facto* ή *de jure*, καταργηθεί, χωρίς σοβαρές διαθέσεις επαναφοράς της. Επομένως οι συνθήκες αντιμετώπισης της θανατικής ποινής από την κοινή γνώμη εμφανίζουν ουσιαστικές διαφορές μεταξύ ΗΠΑ κι Ευρώπης και μια παράλληλη αναφορά τους θα μπορούσε να οδηγήσει σε πλανημένα συμπεράσματα. Εξάλλου οι ΗΠΑ παρουσιάζουν επιπλέον κοινωνικές ιδιομορφίες (π.χ. αξιολογικές διαφορές ανά Πολιτείες, περιοχές με παράδοση φυλετικής προκατάληψης, αυξημένη επιρροή σε ορισμένα στρώματα θρησκευτικών ηγετών και "moral crusaders", κ.ά.) που κι αυτές σφραγίζουν τη συμπεριφορά της κοινής γνώμης και περιορισμένες μόνο αντιστοιχίες θα μπορούσαν να βρουν στον ευρωπαϊκό χώρο. Η παράθεση δεδομένων από ευρωπαϊκές έρευνες παραλείπεται και για το λόγο ότι τα διαθέσιμα στοιχεία είναι μερικά και αποσπασματικά και η έστω και συγκριτική παράθεσή τους μπορεί να απέβαινε μεθοδολογικά αποπροσανατολιστική.

3. Στις ΗΠΑ η κύρια νομική εκδήλωση του προβλήματος της θανατικής ποινής συναντάται στη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Στην ιστορική απόφασή του για την υπόθεση *Furman v. Georgia* (1972) το Ανώτατο Δικαστήριο αποφάνθηκε για πρώτη φορά για τη συνταγματικότητα της θανατικής ποινής χαρακτηρίζοντάς την ως συνιστώσα "βάρβαρη και ασυνήθιστη τιμωρία" (*cruel and unusual punishment*) και αντιτιθέμενη έτσι στην 8η Τροποποίηση του Συντάγματος. Η νομολογία έκτοτε πέρασε από διάφορες φάσεις προσαρμογής. Πάντως σημαντικό παραμένει το γεγονός πως στην υπόθεση *Furman*, και αυτές που την ακολούθησαν, το Δικαστήριο δέχτηκε πως, σε ό,τι αφορά την 8η Τροποποίηση, οι θέσεις και η ηθική της κοινωνίας δεν μπορούν εύκολα να αγνοηθούν. Η παραδοχή ότι τα πρότυπα της κοινωνίας αλλάζουν ενσωματώθηκε ως κριτήριο στη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Ως πρόβλημα παρέμενε ο προσδιορισμός των προτύπων αυτών και ο τρόπος απόδειξής τους, ενώ έκδηλη ήταν η δυσπιστία των δικαστών ως προς την αξιοπιστία των σχετικών σφουγγομετρήσεων.

4. Η παρούσα εργασία θα στηριχθεί κατά το μεγαλύτερο μέρος της

στην έρευνα των καθηγητών της Ψυχολογίας στο Stanford Phoebe C. Ellsworth και Lee Ross. Τα συμπεράσματα της έρευνας δημοσιεύθηκαν μετά από διεξοδική επεξεργασία στο περιοδικό "Crime and Delinquency". Ιανουαρίου 1983. Η έρευνα διεξήχθη καλοκαίρι και φθινόπωρο 1974 στην περιοχή San Francisco Bay σε δείγμα 500 ενηλίκων με διαδικασία τυχαίας επιλογής βασισμένη στα δεδομένα του δημοψηφίσματος για την επαναφορά της θανατικής ποινής που είχε γίνει στην πολιτεία Καλιφόρνια το 1972. Η σφυγμομέτρηση, για να εξασφαλιστεί η αντιπροσωπευτικότητά της, έγινε σε 4 πόλεις οι δύο από τις οποίες είχαν παρουσιάσει υψηλότερα κι οι άλλες δύο χαμηλότερα ποσοστά υποστήριξης της θανατικής ποινής.

Κατά τους μήνες της έρευνας η κατάσταση στην Καλιφόρνια ήταν ασυνήθιστα ήρεμη, χωρίς πολυδιαφημισμένους φόνους, συλλήψεις ή δίκες που θα μπορούσαν να επηρεάσουν κάποιο ποσοστό της κοινής γνώμης.

Δύο σημαντικά μειονεκτήματα εμποδίζουν την έρευνα Ellsworth and Ross από το να είναι σήμερα απόλυτα αξιόπιστη και αξιοποιήσιμη για τη συναγωγή αδιάσειστων συμπερασμάτων: α) Η πιθανότητα ορισμένα στοιχεία της να είναι πια ξεπερασμένα μια που η σφυγμομέτρηση διεξήχθη 15 χρόνια πριν, β) Το γεγονός ότι κατά το χρόνο διεξαγωγής της, στο διάστημα '68-'77, οι θανατικές εκτελέσεις στις ΗΠΑ είχαν "παγώσει". Ωστόσο, παρά τα ενδεχόμενα αυτά μειονεκτήματα, η έρευνα Ellsworth and Ross παραμένει η πληρέστερη και αντιπροσωπευτικότερη από όσες έχουν διεξαχθεί· οι συνθήκες του ερωτηματολογίου είναι σχεδόν άψογες και ο επαρκής αριθμός του ερωτώμενου δείγματος περιορίζει το περιθώριο σφάλματος σε 3% περίπου¹.

Στη συγκεκριμένη δημοσκόπηση, όπως και σε όλες όσες έχουν γίνει στις ΗΠΑ τα τελευταία χρόνια, το ποσοστό των υποστηρικτών της θανατικής ποινής (proponents, retentionists) είναι πολύ μεγαλύτερο από τον αντίστοιχο αριθμό των αντιτιθεμένων σ'αυτήν (opponents, abolitionists). Στην έρευνα των Ellsworth and Ross το 58,8% δηλώνει πως πιστεύει στη θανατική ποινή, ενώ 30,8% δηλώνει αντίθετο. Στην ερώτηση τι θα ψήφιζαν αν τη στιγμή εκείνη εκαλούντο να αποφανθούν, το 64% θα ψήφιζε υπέρ έναντι 36% που θα ψήφιζε κατά της εφαρμογής της θανατικής ποινής. Δύο χρόνια πριν, το 1972, στο αντίστοιχο δημοψήφισμα της Καλιφόρνια το 60% είχε ταχθεί υπέρ και το 40% κατά της θανατικής ποινής, ενώ η δημοσκόπηση του 1973 σε εθνική κλίμακα ΗΠΑ είχε δώσει 59% υπέρ και 41% κατά. Το ποσοστό των υποστηρικτών εμφάνιζε συνεχή τάση ανόδου· δημοσκόπηση της Καλιφόρνια του 1977 κατέγραψε 71% της κοινής γνώμης υπέρ της θανατικής ποινής και 29% εναντίον. Τέλος, σύμφωνα με το πιο πρόσφατο Gallup Poll (Gallup Report, 1985) το 72% της κοινής γνώμης τάσσεται υπέρ της θανατικής ποινής σε άτομα καταδικασμένα για ανθρωποκτονία· το ποσοστό αυτό είναι το υψηλότερο απ' όσα είχαν εμφανιστεί τα προηγούμενα 49 χρόνια.

II. Γενικά κοινωνικά—χαρακτηρολογικά γνωρίσματα της κοινής γνώμης

5. Τα στατιστικά στοιχεία παρουσιάζουν κάποια σύγκλιση στην κοινωνική περιγραφή των ομάδων που τείνουν να υποστηρίζουν τη θανατική ποινή. Η έρευνα Vidmar και Ellsworth (1974)² συνήγαγε το συμπέρασμα ότι η υποστήριξη της θανατικής ποινής και τα “αντεκδικητικά” συναισθήματα, που την επικουρούν ανάγεται σε συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά και ιδιότητες της προσωπικότητας. Ως προς τα πρώτα, οι Vidmar και Ellsworth παρατηρούσαν ότι οι υπέρμαχοι της θανατικής ποινής στις ΗΠΑ (proponents) είναι συνήθως άνδρες, λευκοί, μεγαλύτερης ηλικίας, εύποροι, όχι υψηλής μόρφωσης, από αστικές περιοχές, υπάλληλοι, αγρότες και χειρώνακτες (αλλά όχι επαγγελματίες ή επιχειρηματίες), καθολικοί και ψηφοφόροι του Ρεπουμπλικανικού κόμματος.

Με τη διεύρυνση του κοινού των υποστηρικτών της θανατικής ποινής ορισμένα από τα χαρακτηριστικά αυτά έχουν αμβλυθεί ή εξαφανιστεί. Πρόσφατο Gallup Poll (Gallup Report, 1985) δείχνει ότι δεν πρόκειται πια μόνο για μεγαλύτερης ηλικίας, λιγότερης μόρφωσης και καθολικού θρησκευόμετος πολίτες, ούτε και μπορούν να διακριθούν με κριτήριο την επαγγελματική τους απασχόληση. Εξακολουθούν όμως να είναι ως επί το πλείστον άντρες, λευκοί, ευπορότεροι και Ρεπουμπλικάνοι.

Ως χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των υποστηρικτών της θανατικής ποινής αναφέρονται ο συντηρητισμός, η αυταρχικότητα κι ο δογματισμός: εμμονή στις απόψεις τους, απολυτότητα και αυστηρότητα, αδυναμία να κατανοήσουν και να συγχωρήσουν. Πρόκειται όμως κι εδώ για χαρακτηριστικά που τα τελευταία χρόνια έχουν αρχίσει να αμβλύνονται³, όσο το κοινό που αποδέχεται τη θανατική ποινή γίνεται πολυσυλλεκτικότερο.

Οι Ellsworth and Ross αναφέρουν κάποια από τα χαρακτηριστικά με τα οποία έρευνες προγενέστερες της δικής τους⁴ περιέγραφαν τη “φυσιογνωμία” των υπερμάχων της θανατικής ποινής. Μιλούσαν για ανθρώπους με ανταποδοτικό - αντεκδικητικό πνεύμα σ’ότι αφορά τις ποινικές κυρώσεις, με τάση να υποστηρίζουν διακρίσεις εναντίον μειοψηφιών και περιορισμούς στις ατομικές ελευθερίες και να δέχονται την αναγκαία βία για την επίτευξη σοβαρών κοινωνικών σκοπών· είναι με δύο λόγια τα χαρακτηριστικά που συνιστούν το λεγόμενο “crime control model” (σε ελεύθερη μετάφραση “πρότυπο ελέγχου του εγκλήματος”). Στον “πόλεμο” αυτόν κατά του εγκλήματος η υποστήριξη της θανατικής ποινής λαμβάνει μια συμβολική υπόσταση, δηλώνει ότι με τους εγκληματίες “δεν παίζουμε” (no nonsense stand). Οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής όχι σπάνια, σύμφωνα με τις παλιότερες έρευνες, εκδηλώνουν την επιθυμία χαλάρωσης και θεμελιωδών ακόμα συνταγματικών εγγυήσεων, προκειμένου να διασφαλιστεί η κατ’αυτούς μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στην πάταξη του εγκλήματος (στο δείγμα της έρευνας Ellsworth

and Ross ωστόσο το ποσοστό αυτό είναι χαμηλό)⁵. Σύμφωνα πάλι με την έρευνα Ellsworth and Ross έντονη είναι και η προτίμησή τους στη θανατική ποινή ως υποχρεωτικής (mandatory) κύρωσης για ορισμένες βαρείες κατηγορίες εγκλημάτων (όλων των ειδών ανθρωποκτονίες) και διακριτικής (discretionary) για ελαφρότερες (π.χ. βιασμό, απαγωγή).

Στους αντίποδες, η μερίδα των αντιτιθεμένων στη θανατική ποινή (opponents) παρουσιάζει τα αντίστροφα γνωρίσματα κι όχι μόνο σε αμερικανικό αλλά και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Πρόκειται συνήθως για άτομα με μορφωτικό επίπεδο ανώτατης παιδείας, νεαρής ηλικίας, αστικών κυρίως περιοχών, χωρίς οικογενειακές υποχρεώσεις και με ελαφρά υπεροχή του γυναικείου φύλου⁶. Το τελευταίο μπορεί να αποδοθεί στην εκ φύσεως λεπτότερη ιδιοσυγκρασία των γυναικών⁷. Τα άτομα της κατηγορίας των αντιτιθεμένων τείνουν να εμφανίζουν προσωπικότητα "ανοιχτή" και αντιαυταρχική, χωρίς ιδιαίτερες τάσεις επιβολής, ανθρωπιστικές και φιλελεύθερες αντιλήψεις και πολιτικές πεποιθήσεις συνήθως liberal ή αριστερής απόκλισης⁸. Πρόκειται τέλος, όπως παρατηρούν οι Ellsworth and Ross⁴ για υπερχαρούς των συνταγματικών εγγυήσεων και οπαδούς του "due process model" ("πρωτύπου της ακολουθητέας διαδικασίας";), με χαμηλό δείκτη ενδιαφέροντος για τον αποτελεσματικό έλεγχο του εγκλήματος. Όπως είναι αυτονόητο, ούτε για την κατηγορία αυτή η περιγραφή είναι απόλυτη, μια που η προέλευση και τα κριτήρια πολλών από τους αντιτιθεμένους είναι πιθανό να είναι τελείως διαφορετικά.

III. Το επίπεδο πληροφόρησης για την θανατική ποινή

6. Το κοινό εμφανίζεται όχι ιδιαίτερα πληροφορημένο για τη θανατική ποινή, τις προϋποθέσεις και τις συνέπειές της. Σύμφωνα με τη γνωστή διαπίστωση του Δικαστή Marshall στην ιστορική απόφαση για την υπόθεση Furman (1972), οι αμερικανοί γνωρίζουν πολύ λίγα για τη θανατική ποινή, κι αν ήξεραν περισσότερα θα την έβρισκαν άδικη και απαράδεκτη.

7. Στον Καναδά, σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες της κοινής γνώμης, η έλλειψη πληροφόρησης αφορά μεταξύ των άλλων και δύο βασικότερα ζητήματα, που είναι πολύ πιθανό να επηρεάζουν αποφασιστικά τις επιλογές ως προς τη θανατική ποινή. Κατά πρώτον, οι Καναδοί νομίζουν ότι η βία κι η εγκληματικότητα είναι πολύ μεγαλύτερη απ' ό,τι πράγματι είναι κι από κει πηγάζει ο σχετικός φόβος τους. Και κατά δεύτερον, η εικόνα που έχουν για το ποινικό δικονομικό σύστημα και την προστασία των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου είναι επίσης μια ελλιπής αντανάκλαση της πραγματικότητας: νομίζουν έντονα ότι οι ποινές φυλάκισης δεν εκτίονται κι ότι οι καταδικασθέντες π.χ. για φόνο θα βρουν κάποιον τρόπο να γλυτώσουν τη φυλακή⁹.

8. Από την έρευνα Ellsworth and Ross (1974) προκύπτει πράγματι το χαμηλό επίπεδο πληροφόρησης της αμερικανικής κοινής γνώμης. Σ'ένα

σύνολο εννέα ερωτημάτων⁹ που εξετάζουν το ζήτημα αυτό, οι απαντήσεις "δεν ξέρω" καλύπτουν το 25%-50% των περιπτώσεων, φαινόμενο που ξενίζει αν ληφθεί υπόψη η βεβαιότητα με την οποία, ως επί το πλείστον, οι ερωτώμενοι δίνουν τις απαντήσεις στα άλλα τμήματα της σφυγμομέτρησης.

Πρέπει πάντως να σημειωθεί πως το ποσοστό πληροφόρησης των αντιτιθεμένων στη θανατική ποινή είναι σταθερά υψηλότερο από εκείνο των υποστηρικτών της, και στις περισσότερες ερωτήσεις το ποσοστό των αντιτιθεμένων που απαντούν ορθά ξεπερνά το 45% επί του συνόλου τους. Οι ορθές απαντήσεις των τελευταίων ξεπερνούν κατά 25% περίπου, κατά μέσο όρο, τις ορθές απαντήσεις των υποστηρικτών, με τους αναποφάσιστους να βρίσκονται συνήθως στη μέση από πλευράς πληροφόρησης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις στο ερώτημα: "σε αρκετές περιπτώσεις άνθρωποι που εκτελέστηκαν για φόνο στις ΗΠΑ αργότερα αποδείχθηκαν αθώοι". Η πλειοψηφία το δέχεται ως σωστό, ενώ είναι λάθος· μόνο 23% των υποστηρικτών και 10% των αντιτιθεμένων γνωρίζουν ότι αυτό δεν ισχύει. Είναι και η μόνη ερώτηση όπου οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής με ορθή απάντηση ξεπερνούν σε ποσοστό τους αντιτιθεμένους και μια περίπτωση όπου η "άγνοια" μπορεί να επενεργεί ενισχυτικά στη στάση των τελευταίων.

Βέβαια η άγνοια του κοινού αφορά κυρίως ειδικά θέματα στατιστικής (π.χ. "οι έρευνες δείχνουν ότι το ποσοστό της εγκληματικότητας συνήθως πέφτει στις εβδομάδες που ακολουθούν μια πολυδιαφημισμένη εκτέλεση") και όχι τόσο ερωτήματα προσεγγίσιμα με την κοινή λογική (π.χ. "φτωχοί άνθρωποι που εγκλημάτισαν είναι πιο εύκολο να καταδικασθούν απ' ό,τι πλούσιοι"). Υπ'αυτή την έννοια το ποσοστό της έλλειψης πληροφόρησης είναι αρκετά φυσικό· πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι σε καμιά από τις εννέα ερωτήσεις που δειγματοληπτικά απευθύνθηκαν στο κοινό (με μόνη εξαίρεση εκείνη που αφορά το βιοτικό επίπεδο των κατηγορουμένων) οι σωστές απαντήσεις δεν συγκέντρωσαν πάνω από 40-45%. Η χαρακτηριστική βέβαια αδυναμία της σφυγμομέτρησης αυτής των Ellsworth and Ross, που επηρεάζει καίρια την κατηγορία αυτή των γνωστικού αντικειμένου ερωτήσεων, είναι το γεγονός, όπως επισημαίνει ο R. Bohm¹⁰, ότι διενεργήθηκε το 1974· τη χρονιά εκείνη, και όλο το διάστημα από το 1968 ως το 1977, οι εκτελέσεις των θανατικών ποινών είχαν ανασταλεί. Αυτό σημαίνει πως τον καιρό της σφυγμομέτρησης το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης πρέπει να βρισκόταν χαμηλά και κατά συνέπεια και το επίπεδο πληροφόρησής της, αν σκεφτεί κανείς πως κι ο χρόνος που αφιέρωναν τα MME σε ειδήσεις και πληροφορίες για τη θανατική ποινή πρέπει λογικά - ελλείψει επικαιρότητας - να ήταν περιορισμένος.

9. Αυτός είναι κι ένας λόγος για να ελεγχθεί τελικά η ορθότητα της εκτίμησης του Δικαστή Marshall πως αν οι άνθρωποι γνώριζαν περισσό-

τερα για τη θανατική ποινή θα την εύρισκαν απαράδεκτη. Διότι αν πράγματι δεχθούμε ότι η αναζωπύρωση των θανατικών εκτελέσεων μετά το 1977 αύξησε το δημοσιογραφικό ενδιαφέρον των ΜΜΕ και κατ'επέκταση του κοινού και επομένως και τις ευκαιρίες πληροφόρησης του τελευταίου για τη θανατική ποινή, τότε πώς εξηγείται το γεγονός πως, μέχρι σήμερα τουλάχιστον, το ποσοστό των υποστηρικτών της αντί να μειώνεται αυξάνεται συνεχώς; Και ειδικά από το 1974, όταν η σφυγμομέτρηση Ellsworth and Ross το προσδιόριζε (με κάποια πιθανή απόκλιση λόγω ιδιαιτερότητας της περιοχής και πιθανότητας σφάλματος) σε 58,8% όχι μόνο δεν ελαττώθηκε αλλά ανήλθε στο 71% (Gallup Poll, Gallup Report) το 1985.

Δύσκολα λοιπόν μπορεί να θεωρηθεί επαληθεύσιμη, ποσοτικά τουλάχιστον, η υπόθεση του Δικαστή Marshall, παρότι ούτε οι Ellsworth and Ross, ούτε οι Sarat-Vidmar¹¹, αλλά ούτε και ο R. Bohm φαίνεται να την αντικρούουν.

10. Επομένως η ύπαρξη χαμηλής πληροφόρησης σε επιμέρους στατιστικά ζητήματα είναι ενδεχομένως ένας υπαρκτός παράγων, αλλά όχι τόσο καθοριστικός ώστε να επηρεάζει σημαντικά τη στάση του κοινού απέναντι στη θανατική ποινή. Αντιθέτως η "ψυχολογικής" υφής άγνοια του κοινού για θέματα όπως το αληθινό ύψος της εγκληματικότητας ή οι πιθανότητες πρόωρης απελευθέρωσης των βαρυποινιτών είναι παράγοντες καθοριστικοί της στάσης του, αφού σχετίζονται άμεσα με το φόβο που νιώθει προς τη βαρεία εγκληματικότητα και τις δυνατότητες αποτελεσματικής καταστολής της.

Συμπερασματικά μπορούμε να πούμε πως τόσο οι υπερασπιστές όσο και οι αντιτιθέμενοι στη θανατική ποινή έχουν χαμηλή πληροφόρηση σε ό,τι αφορά την εφαρμογή της θανατικής ποινής. Οι πεποιθήσεις τους όμως είναι τόσο δυνατές στην υποστήριξη ή εναντίωσή τους, ώστε κατά πάσα πιθανότητα δεν θα άλλαζαν ακόμα και υπό το φως μιας καλύτερης πληροφόρησης, διότι βασίζονται όχι σε απλούς λόγους αλλά σε ευρύτερες στάσεις-αντιλήψεις (attitudes)¹².

IV. Η γνώμη για τη θανατική ποινή ως αποτέλεσμα μιας ευρύτερης ψυχολογικής - ηθικής "στάσης" (attitude)

11. Το σχετικά ανεπαρκές επίπεδο πληροφόρησης της κοινής γνώμης καθώς και τα ειδικά κοινωνικά-χαρακτηρολογικά κοινά γνωρίσματα που εμφανίζονται σε μεγάλο αριθμό υπερασπιστών της θανατικής ποινής, ή αντίστοιχα αντιτιθεμένων σ'αυτήν, οδηγούν με αρκετή ασφάλεια στο συμπέρασμα πως η αποδοχή ή όχι της θανατικής ποινής δεν είναι απλώς το αποτέλεσμα μιας στάθμισης σκοπιμότητας, αλλά είναι συχνότατα σύμπτωμα μιας ευρύτατης και εκ των προτέρων ειλημμένης "στάσης" (attitude).

IV. Α. Το κριτήριο της αποτρεπτικότητας ως παράδειγμα μεροληπτικής αφομοίωσης πληροφοριών και εμμονής στις προϋπάρχουσες αντιλήψεις.

12. Το παράδειγμα της αποτρεπτικότητας είναι χαρακτηριστικό της δύναμης των "στάσεων". Συγκεκριμένα: Ενώ η αποτρεπτική δύναμη της θανατικής ποινής παρουσιάζεται από τους ερωτωμένους ως το σημαντικότερο κριτήριο από όλα όσα καθορίζουν τη θέση τους απέναντί της¹³, η πραγματική σημασία του κριτηρίου αυτού αποδεικνύεται μειωμένη.

Προκύπτει συγκεκριμένα από την έρευνα Ellsworth and Ross¹⁴ ότι υπάρχει μια αδιατάρακτη αντιστοιχία μεταξύ πίστης στην αποτελεσματικότητα και αποδοχής της θανατικής ποινής: το 93% των υπερασπιστών της θεωρούν πως ενεργεί αποτρεπτικότερα από την ισόβια κάθειρξη, ενώ το 92% εκείνων που αρνούνται τη θανατική ποινή αρνούνται και την αποτρεπτικότητά της. Όμως, ενώ θα περίμενε κανείς η αντιστοιχία αυτή να διατηρείται ως υπαρκτή και ουσιαστική, τα υπόλοιπα εξαγόμενα της έρευνας το διαψεύδουν. Το 66% από τους δεχόμενους τη θανατική ποινή ως αποτρεπτική θα εξακολουθούσαν να τη δέχονται ακόμα και αν αποδεικνυόταν πως δεν είναι αποτρεπτικότερη από την ισόβια κάθειρξη· αν δε αποδεικνυόταν ότι "η θανατική ποινή δεν έχει καμμία απολύτως αποτρεπτική δύναμη, δηλαδή ότι προκαλεί τόσους φόνους όσους προλαμβάνει", και πάλι ένα 48% των υποστηρικτών της θα εξακολουθούσε να την υποστηρίζει (Το αντίστοιχο ποσοστό στο ενθικό Gallup Poll του 1985 ήταν 71%!)

Κατά ενδιαφέροντα τρόπο οι απαντήσεις των αντιτιθεμένων στη θανατική ποινή είναι παράλληλες, παρότι η κατηγορία αυτή θεωρείται ως η πλέον "ορθολογιστική" στα κριτήριά της: Το 77% εκείνων που δηλώνουν εναντίον της θανατικής ποινής θα επέμεναν στην επιλογή τους ακόμα κι αν αποδεικνυόταν πως η αποτρεπτική της δύναμη είναι πολύ μεγαλύτερη απ' αυτήν της ισόβιας κάθειρξης, (αντίστοιχο ποσοστό στο Gallup Poll του 1985 67%). Και μόνο οι αναποφάσιστοι που παραμένουν πάντα μοιρασμένοι, δέχονται στην πλειοψηφία τους πως η πληροφορία για την αποτρεπτική δύναμη της θανατικής ποινής θα ήταν καθοριστική στη διαμόρφωση της θέσης τους απέναντί της.¹⁵

Όπως εξηγούν οι Ellsworth and Ross, το κριτήριο της αποτρεπτικότητας παρουσιάζεται ως το σημαντικότερο ενώ δεν είναι, διότι θεωρείται ως το πλέον "επιστημονικό" και κοινωνικά επιθυμητό από όλους τους άλλους λόγους: "οι άνθρωποι το αναφέρουν πρώτο επειδή η σπουδαιότητά του είναι προφανής, όχι όμως κι επειδή είναι αληθινή".

13. Οι Lord, Ross και Lepper¹⁶ προσφέρουν μία επιπλέον ερμηνεία για το παράδοξο αυτής της αναντιστοιχίας ανάγοντάς την στην ψυχολογική διαδικασία αφομοίωσης των πληροφοριών. Οι κρίσεις για την εγκυρότητα, τη σχέση και μερικές φορές το ίδιο το νόημα των τελευταίων διαμορ-

φώνονται “μεροληπτικά”, ανάλογα με τις απόψεις και τις προτιμήσεις του λήπτη. Έτσι ο τελευταίος θα παρακάμψει ή θα υποτιμήσει εμπειρικά στοιχεία που αμφισβητούν ή κλονίζουν κεκτημένες θέσεις του, θα αντλήσει υποστήριξη από στοιχεία μικρότερης ίσως εγκυρότητας που όμως συμβαδίζουν με τις απόψεις του, και από τη διαδικασία αυτή θα εξέλθει ακόμα πιο πεπεισμένος για τις αντιλήψεις του.

Αποτέλεσμα αυτής της “μεροληπτικής αφομοίωσης” των πληροφοριών που αφορούν την αποτρεπτικότητα της θανατικής ποινής είναι η εμμονή στις ήδη διαμορφωμένες “στάσεις”. Δηλαδή τα λογικά αντεπιχειρήματα, τα βασισμένα σε έγκυρα εμπειρικά στοιχεία, δεν είναι δυνατό για να αλλάξουν τις σχηματισμένες αντιλήψεις των ανθρώπων για τη θανατική ποινή· αντίθετα μπορεί να έχουν ως συνέπεια την παραπέρα πόλωση και περιχαράκωσή τους στις κεκτημένες - και από έλλειψη πληροφορόρησης - αντιλήψεις τους (*attitude polarization*).

14. Γενικά στη διαδικασία καθορισμού των επιλογών και λήψεως αποφάσεων ο ρόλος του ψυχολογικού-συναισθηματικού στοιχείου είναι πρωτεύων¹⁷. Η βαρύτητα των λογικού τύπου επιχειρημάτων και η αντικειμενική στάμισή τους έχουν μειωμένη αξία μπροστά στην τάση των ανθρώπων “να είναι συνεπείς προς τον εαυτό τους”, δηλαδή προς τις στάσεις που έχουν ήδη υιοθετήσει και που αισθάνονται ηθική υποχρέωση και ζήτημα αρχής να τηρήσουν. Η αναπροσαρμογή της άποψής τους για τη θανατική ποινή εξαιτίας κάποιου νέου ορθολογιστικού στοιχείου που διεψεύδει την ορθότητά της δεν έχει μόνο την πραγματική σημασία μιας απλής επιμέρους “αλλαγής γνώμης”· η συμβολική σημασία είναι αυτή που υπερτερεί, διότι έχει να κάνει με “υποχώρηση” από ένα ολόκληρο διαμορφωμένο σύστημα αντιλήψεων και αξιών, που είναι κάτι πολύ σοβαρότερο. Όπως επιγραμματικά συμπεραίνουν οι Ellsworth and Ross, “πρώτα έρχεται η στάση (*attitude*) και μετά οι λόγοι”¹⁸.

IV. Β. Οι στάσεις ως εξελισσόμενα ηθικά πρότυπα

15. Σε τί συνίστανται όμως και πώς εκδηλώνονται αυτές οι γενικότερες “στάσεις” (*attitudes*); Οι Kohlberg και Elfenbein (1975) συμπέραναν πως οι “στάσεις” απέναντι στη θανατική ποινή είναι πρωταρχικά το προϊόν “εξελισσόμενων ηθικών προτύπων”¹⁹. Σύμφωνα με τη θεωρία τους, η στάση της κοινής γνώμης απέναντι στη θανατική ποινή διέρχεται 6 διαδοχικά και αναλλοίωτα ηθικά στάδια, οδεύοντας προς ριζική μείωση της υποστήριξης, με τελικό στάδιο το έκτο, προς την κατεύθυνση του οποίου η κοινωνία ακόμα προοδεύει και κατά το οποίο “κανένα άτομο δεν θα υποστηρίζει πια τη θανατική ποινή”.

16. Όμως η τυπολογία αυτή ενόψει των πραγματικών δεδομένων που αφορούν την κοινή γνώμη, δύσκολα μπορεί να γίνει δεκτή· αν ίσχυε, αυτό θα σήμαινε πως η αμερικανική κοινωνία οπισθοδρομεί ηθικά, αλλά

και πέραν αυτού φαίνεται κάπως αυθαίρετη η εκ των άνω ηθική αξιολόγηση των σταδίων αποδοχής ή καταδίκης της θανατικής ποινής με κριτήρια τόσο απόλυτα και γενικευτικά. Η θεώρηση αυτή τείνει προς μια "ιστορικοριστικού" τύπου κατάταξη των ανθρώπινων στάσεων, διολισθαίνοντας προς τον ανορθολογισμό.

17. Άλλωστε η θεωρία του Kohlberg αντικρούεται και από τον ψυχολόγο Albert Bandura²⁰. Η κριτική του στο ζήτημα είναι πάρα πολύ εύστοχη και αξίζει να αναφερθεί. Γράφει ο Bandura πως οι ανθρώπινες στάσεις δεν χωρούν σε τυπολογίες: είναι σπάνιο φαινόμενο οι ταυτόσημες κρίσεις των ανθρώπων, ακριβώς διότι οι συνθήκες κι οι ειδικές περιστάσεις είναι πάντα διαφορετικές. Και οι ηθικές κρίσεις ενός ατόμου είναι προϊόν στάθμισης πολλών διαφορετικών "ηθικών προτύπων", παρά το αποτέλεσμα ενός μόνο τύπου. Όσο για την υιοθέτηση αυτών των ηθικών προτύπων, ο Bandura υποστηρίζει πως οι άνθρωποι δεν προβαίνουν σε κάποια συλλογική αναδιοργάνωση των ηθικών τους αντιλήψεων αλλά σταδιακά υιοθετούν νέα ηθικά πρότυπα χωρίς όμως αυτό να σημαίνει απαραίτητα πως απορρίπτουν τα παλαιότερα. Κατά τον αμερικανό ψυχολόγο, τέλος, που συμμερίζεται σ'αυτό την άποψη του Peters (1966), η δικαιοσύνη είναι αναγκαία αλλά όχι επαρκής συνθήκη για ένα ηθικό σύστημα. Οι άνθρωποι μπορούν να είναι κτηνώδεις παραμένοντας απολύτως αμερόληπτοι και δίκαιοι στην κτηνωδία τους. "Μια κοινωνία που υπακούει ταυτόχρονα σε πρότυπα δικαιοσύνης και ευσπλαχνίας είναι πιο ανθρώπινη από μιά κοινωνία που ενδιαφέρεται μόνο για τη δικαιοσύνη".

18. Το ζήτημα δεν είναι ωστόσο πόσο "ηθικές" θα χαρακτηρίσουμε τις ανθρώπινες "στάσεις". Το ζητούμενο είναι να εντοπιστούν οι "ηθικού τύπου" αντιλήψεις και κριτήρια που οδηγούν στη διαμόρφωση των στάσεων της κοινής γνώμης απέναντι στη θανατική ποινή.

IV. Γ. Ηθικοί - ψυχολογικοί λόγοι που διαμορφώνουν τη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στη θανατική ποινή

19. Παρουσιάστηκαν σε παραπάνω τμήμα της εργασίας τα γενικά κοινωνικά και χαρακτηριστικά γνωρίσματα που κατά βάση διακρίνουν τόσο τους υπερασπιστές όσο και τους αντιτιθεμένους στη θανατική ποινή.

Μέσα από αυτά διαγράφονται ήδη κάποιες ορατές ηθικές στάσεις που αντιστοιχούν στις δύο μερίδες της κοινής γνώμης: π.χ. οι υπερασπιστές της θανατικής ποινής τείνουν να εμφανίζουν μία ηθική απολυτότητα σε ό,τι αφορά την προστασία - απαλλαγή - του κοινωνικού συνόλου από τους επικίνδυνους εγκληματίες, ενώ οι αντιτιθέμενοι είναι ηθικά προσηλωμένοι στην αξία του ανθρωπισμού - που νοούμενος απόλυτα προστατεύει και το δικαίωμα στη ζωή του εγκληματία - όπως επίσης και στην αξία των ατομικών δικαιωμάτων του ανθρώπου-κατηγορουμένου

που δεν πρέπει να παραμεριστούν σε οποιαδήποτε φάση της διαδικασίας δίκης ή σωφρονισμού του· θεωρούν δηλαδή οι τελευταίοι τη θανατική ποινή ως μια ποινή κτηνώδη και απάνθρωπη, ηθικά απαράδεκτη στα πλαίσια μιας πολιτισμένης ανθρώπινης κοινωνίας²¹.

20. Παρακάτω θα εξετάσουμε ειδικότερα τις συνηθέστερες αυτών των ηθικών-ψυχολογικών παραγόντων.

Γ. α) Το ανταποδοτικό - αντεκδικητικό κίνητρο (retribution)

21. Αμφισβητείται αν η “ανταπόδοση-αντεκδίκηση” (retribution) είναι το πρωταρχικό κίνητρο ανάμεσα σ’εκείνα που τροφοδοτούν τη στάση των υπερασπιστών της θανατικής ποινής²². Το βέβαιο είναι πως η σημασία του είναι μεγάλη. Ο Thomas (1977) υποστηρίζει ότι ο παράγων “αντεκδίκηση” έχει μικρή επιρροή στη μερίδα της κοινής γνώμης που υποστηρίζει τη θανατική ποινή, διότι η υποστήριξη της αυτή κατά κύριο λόγο αντανακλά την πεποίθησή της ότι η θανατική ποινή είναι ηθικά δίκαιη και υπηρετεί ένα χρήσιμο σκοπό.

22. Οι Thomson και Ragona άλλωστε, σε μια γενικότερη πρόσφατη έρευνά τους (1987)²³ για τα αισθήματα της κοινής γνώμης απέναντι στις ποινικές κυρώσεις που επιβάλλουν τα τοπικά δικαστήρια, και χρησιμοποιώντας ως -μη αντιπροσωπευτικό ωστόσο- παράδειγμα τις ποινές που επιβλήθηκαν σε καταδικασθέντες διαρρήκτες, συμπεραίνουν ότι το κοινό είναι απολύτως ικανό να διακρίνει μεταξύ των σκοπιών και χρήσεων διαφορετικών ποινικών κυρώσεων και “τιμά” έντονα την έννοια της αναλογικότητας σ’αυτές. Το κοινό δεν είναι εκδικητικό (vengeful) αλλά “χρησιμοθηρικό” (utilitarian), βλέπει την τιμωρία ως μέσο επίτευξης των στόχων της γενικής αποτροπής και της ατομικής αναμόρφωσης (του εγκληματίσσαντος)”, σημειώνουν.

23. Η έρευνα Ellsworth and Ross²⁴ συμπεραίνει ότι ακόμα και οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής είναι σχετικά απρόθυμοι να δεχθούν ρητά το σκοπό της αντεκδίκησης, που το θεωρούν επομένως ως κοινωνικά ανεπιθύμητο κίνητρο. Μόνο το 44,9% απ’αυτούς συμφωνεί ότι “η κοινωνία έχει το δικαίωμα να παίρνει εκδίκηση όταν ένα πολύ σοβαρό έγκλημα όπως η ανθρωποκτονία έχει διαπραχθεί”. Την πρόταση απορρίπτουν έντονα οι αντιτιθέμενοι (88,9%) καθώς και οι αναποφάσιστοι (65,4%).

24. Μπορούμε ωστόσο εδώ να αντιτάξουμε ότι η παραπάνω πρόταση, όπως διατυπώνεται στο ερωτηματολόγιο της δημοσκόπησης, δεν καλύπτει όλο το εννοιολογικό φάσμα, παρά μόνο το “σκληρό πυρήνα” αυτού που θα ονομάζαμε “ανταποδοτικό-αντεκδικητικό” κίνητρο. Η έννοια της “εκδίκησης” (revenge) ρητά εκπεφρασμένη, όσο κι αν στρέφεται από μέρους της κοινωνίας εναντίον ενός δολοφόνου, είναι αρκετά εύλογο να μη τυγχάνει της επιδοκιμασίας του ερωτώμενου δείγματος. Και τούτο

διότι η λέξη "εκδίκηση" φέρει ένα ιδιαίτερα απαξιολογικό ηθικά τόνο, εκφράζοντας μια υπεροχή του στοιχείου της σκληρότητας έναντι του στοιχείου της απονομής δικαιοσύνης, παραπέμποντας επιπλέον σε "κατώτερα" κοινωνικά ένστικτα. Επομένως δεν μπορούμε να περιμένουμε από μεγάλη μερίδα της κοινής γνώμης να επιδοκιμάζει μια έννοια τόσο σκληρή και "αντιχριστιανική" όπως η κατά λέξη έννοια της εκδίκησης. Αντιθέτως, αν στην ερώτηση είχε χρησιμοποιηθεί όχι η λέξη "εκδίκηση" (revenge) αλλά η λέξη "ανταπόδοση" (retribution) ή κάποια συνώνυμη (π.χ. return), τότε νομίζουμε πως ο αριθμός των συμφωνούντων θα ήταν αισθητά μεγαλύτερος.

25. Άρα αν εδώ μόνο ερείδεται το επιχείρημα των Ellsworth and Ross ότι η "retribution" δεν παίζει πρωταρχικό ρόλο ως κίνητρο, θα πρέπει να ανασκευάσουμε τη διαπίστωση διακρίνοντας ότι πράγματι το κίνητρο της "εκδίκησης" δεν είναι πρωταρχικής σημασίας αλλά δεν είναι απαραίτητο πως το ίδιο ισχύει και για το κίνητρο της "ανταπόδοσης". Πρόσφατες κυρίως έρευνες του δίνουν πρωτεύουσα βαρύτητα (βλ. υποσημ. 22 του παρόντος) και, σύμφωνα τουλάχιστον με το βιβλιογραφικό υλικό στο οποίο μπορεί να έχει πρόσβαση η παρούσα εργασία, κανένα λόγο δεν έχουμε να υποστηρίξουμε το αντίθετο.

26. Ο Packer εξάλλου²⁵ περιγράφει δύο εκδοχές της έννοιας "retribution": την "εκδίκηση" (revenge theory) και τον "εξαγνισμό" (expiation theory). Η πρώτη συνοψίζεται στην ιδέα "οφθαλμών αντί οφθαλμού" ενώ η δεύτερη επιτυγχάνεται με τη βασανιστική τιμωρία (η εκδοχή του "εξαγνισμού" βέβαια θυμίζει χριστιανικές αντιλήψεις εποχής Μεσαίων, ενώ πολύ αμφίβολη είναι η κοινωνική ή έστω ηθική αξία του εξαγνισμού ενός εγκληματία δια της εκτελέσεώς του).

Όπως και να είναι, το κύριο χαρακτηριστικό των ανταποδοτικών θεωριών είναι ότι κοιτούν πίσω στο χρόνο της ενοχής, ενώ οι "χρησιμοθηρικές" (utilitarian) θεωρίες βλέπουν μπροστά, στα πλεονεκτήματα της ποινής, όπως π.χ. την αποτρεπτικότητα.

27. Η ανταποδοτική θεώρηση έχει ισχυρές ρίζες στη χριστιανική ηθική παράδοση, όπως τουλάχιστον προτιμούν να υποστηρίζουν οι υπερασπιστές της θανατικής ποινής, επικαλούμενοι ανάλογες φράσεις της Αγίας Γραφής. Το αντίθετο ακριβώς τείνουν να υποστηρίζουν οι αντιτιθέμενοι στη θανατική ποινή, επικαλούμενοι κι εκείνοι με τη σειρά τους την πέμπτη Εντολή ("Ού φονεύσεις"). Και πράγματι είναι αμφίβολο αν η χριστιανική ηθική του "στρέψον και την άλλην παρειάν" μπορεί να ανεχθεί, ή ακόμα περισσότερο να υποστηρίξει, το πνεύμα εκδίκησης²⁶.

Γ. θ) Άλλα ηθικού - ψυχολογικού χαρακτήρα κίνητρα

28. Στην έρευνά τους οι Ellsworth and Ross υποβάλλουν στους ερωτώμενους ένα εκτενές ερωτηματολόγιο, ανιχνεύοντας τους λόγους για

τη στάση τους απέναντι στη θανατική ποινή. Ορισμένες από τις απαντήσεις του δείγματος έχουν ήδη παρουσιαστεί κι άλλες θα αναφεθούν σε επόμενα τμήματα της εργασίας. Εδώ θα εντοπίσουμε μόνο στα ηθικά-ψυχολογικά κίνητρα στα οποία το ερωτώμενο δείγμα αποδίδει τη στάση του έναντι της θανατικής ποινής. Αξίζει εξαρχής να σημειώσουμε τη διαπίστωση των συγγραφέων: η περίπτωση μοιάζει με τον τρόπο απάντησης του κοινού στο ερώτημα για την αποτρεπτικότητα της θανατικής ποινής: οι ερωτώμενοι διαβάζουν τη λίστα με τις ερωτήσεις και ανάλογα με το αν είναι υποστηρικτές ή αντιτιθέμενοι στη θανατική ποινή τσεκάρουν την αντίστοιχη απάντηση. Δηλαδή κι εδώ προηγείται η διαμορφωμένη στάση κι έπονται οι λόγοι που τη δικαιολογούν.

29. Από όλους τους λόγους που επιλέγουν οι υπερασπιστές της θανατικής ποινής δεσπόζει με ποσοστό αποδοχής 85% περίπου η πρόταση πως "όταν ένα φοβερό έγκλημα όπως η ανθρωποκτονία έχει τελεστεί, η κοινωνία ωφελείται περισσότερο αν ο δολοφόνος εκτελεστεί παρά αν καταδικασθεί σε ισόβια". Η διατύπωση εδώ είναι προφανώς αρκετά γενική για να προκαλέσει αντίρρηση, μια που ο καθένας μπορεί να εξηγήσει την κοινωνική ωφέλεια όπως ο ίδιος προτιμά. Βέβαια η πρόταση, όπως σχεδόν και όλες οι υπόλοιπες, συναντά ποσοστό συμφωνίας πολύ χαμηλό από πλευράς των αντιτιθεμένων στη θανατική ποινή (8% περίπου).

30. Στην πρόταση "χρειαζόμαστε τη θανατική ποινή για να δείξουμε στους εγκληματίες ότι εννοούμε αυτό που λέμε (we really mean business) ότι θα καθαρίσουμε αυτή τη χώρα από το έγκλημα", ένα 83% περίπου των υποστηρικτών δηλώνει τη συμφωνία του. Η πρόταση αυτή από πρώτη άποψη προβαίνει σε εκτίμηση για την αποτελεσματική καταστολή που επιτυγχάνεται μέσω της θανατικής ποινής: στην ουσία όμως πρόκειται για επίκληση στα ψυχολογικά κίνητρα της αποφασιστικής πάταξης του εγκλήματος και αυστηρής τιμωρίας, που διακρίνεται και από πνεύμα "ανταπόδοσης" (retribution). Ας σημειωθεί ότι το ποσοστό των αντιτιθεμένων που συμμερίζονται τη διαπίστωση είναι το χαμηλότερο μεταξύ όλων των ερωτήσεων, μόλις 3%. Από τους αναποφάσιστους το 40% συμφωνεί έναντι 50% που διαφωνεί.

31. Το καθαρά συναισθηματικό κίνητρο είναι επίσης ισχυρό. Στην πρόταση "μερικές φορές ένιωσα κατά κάποιο τρόπο προσωπικά προσβεβλημένος όταν ένας καταδικασμένος δολοφόνος τιμωρήθηκε με ποινή ελαφρότερη της θανατικής", το 79% των υποστηρικτών απαντούν θετικά αλλά και ένα 21,5% των αντιτιθεμένων και 40% των αναποφάσιστων συμφωνεί μαζί τους. Όταν όμως η πρόταση φτάνει στην ακραία διατύπωση "υπάρχουν ορισμένοι δολοφόνοι που η θανάτωσή τους θα μου έδινε ένα είδος προσωπικής ικανοποίησης", μόνο το 34%, το χαμηλότερο ποσοστό του ερωτηματολογίου, από πλευράς των υποστηρικτών παραδέχεται κάτι τέτοιο (και 14,2% των αντιτιθεμένων, ποσοστό εδώ σχετικά υψηλό). Είναι φανερό πως οι ερωτώμενοι, αισθανόμενοι τον ηθικά απο-

δοκιμαστέο χαρακτήρα μιας τέτοιας ομολογίας, την αποφεύγουν. Όπως συμπεραίνουν οι Ellsworth and Ross, "η εικόνα που αναδύεται είναι αυτή μιας συναισθηματικά δομημένης στάσης, που τιθασσεύεται από τις επιταγές του κοινωνικά θεμιτού και επιθυμητού"²⁷.

32. Και οι ηθικοί-συναισθηματικοί λόγοι στους οποίους οι αντιτιθέμενοι στη θανατική ποινή στηρίζουν τη στάση τους παρουσιάζουν ενδιαφέρον. Ένα 82% απ'αυτούς συμφωνεί με την παραδοχή ότι "οποιαδήποτε θανατική εκτέλεση θα με λυπούσε, ανεξαρτήτως του εγκλήματος που είχε διαπράξει το συγκεκριμένο άτομο". Την παραδοχή συμμερίζεται και το 47% των υποστηρικτών της θανατικής ποινής, πράγμα που δείχνει πως κι εκείνοι δεν θέλουν να παρουσιάζονται τόσο άτεγκτοι αλλά προτιμούν κι αυτοί να στηρίζουν τη στάση τους σε ηθικά - ανθρωπιστικά κριτήρια, τα οποία απλώς ιεραρχούν διαφορετικά. Όπως σημειώνουν οι Ellsworth and Ross για τους τελευταίους, πολλοί απ'αυτούς είναι παγιδευμένοι σε ένα δίλημμα: "λυπούνται για τις θανατικές εκτελέσεις, αλλά εξοργίζονται με οτιδήποτε λιγότερο"²⁸.

33. Σε μια ανάλογη ερώτηση, με έντονο το φορτίο της χριστιανικής ηθικής, "ακόμα και στο χειρότερο εγκληματία αξίζει οίκτος", το 75% των αντιτιθεμένων και το 24,5% των υποστηρικτών συμφωνούν. Στην πρόταση "ο θάνατος είναι πολύ ακραία τιμωρία ακόμα και για τα βαρύτερα εγκλήματα", οι αντιτιθέμενοι στη θανατική ποινή συμφωνούν κατά 78%, ενώ οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής απορρίπτουν την πρόταση κατά 95% περίπου. Τέλος ένα 82% των αντιτιθεμένων πιστεύουν ότι "είναι ανήθικο για την κοινωνία να στερεί τη ζωή ενός ατόμου, όποιο έγκλημα και να έχει διαπράξει", ενώ μόλις ένα 10% των υποστηρικτών της θανατικής ποινής υπερασπίζεται τη διαπίστωση. Σ' όλες τις ερωτήσεις αυτές η στάση των αναποφάσιστων είναι χαρακτηριστικά μετριοπαθής· κρατούν τις αποστάσεις τους κι από τις δύο πλευρές, αποφεύγοντας να παίρνουν θετική θέση σε προτάσεις απόλυτες ή "χρωματισμένες" υπέρ μιας από τις δυό μερίδες.

34. Ως συνολική εκτίμηση για το τμήμα αυτό της έρευνας που αφορά τους ηθικού-ψυχολογικού χαρακτήρα λόγους για τη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στη θανατική ποινή αξίζει να παραθέσουμε ορισμένες παρατηρήσεις των συγγραφέων της έρευνας. Οι Ellsworth and Ross, όπως και παραπάνω ειπώθηκε, θεωρούν πως οι "στάσεις" είναι κατά βάση συναισθηματικές και οι πεποιθήσεις καθορίζονται απ' αυτές τις στάσεις²⁹. Για να εξηγήσουν τον ισχυρισμό αυτό επικαλούνται ως παράδειγμα τις αντιδράσεις των ερωτωμένων στην πρόταση "η κοινωνία έχει το δικαίωμα να παίρνει εκδίκηση όταν ένα πολύ σοβαρό έγκλημα όπως η ανθρωποκτονία έχει τελεστεί". Πολλοί από τους υπερασπιστές της θανατικής ποινής έδειξαν να ενοχλούνται από τη διατύπωση και αρκετοί σχολίασαν πως παρότι "έπρεπε" να την υιοθετήσουν, ένιωθαν πως ήταν τέχνασμα που είχε σκοπό να τους κάνει να φαίνονται "κακοί"³⁰. Μερικοί

από εκείνους που αρνήθηκαν να τη δεχτούν προειδοποίησαν πως η άρνησή τους αυτή δεν αποτελεί ένδειξη αστάθειας ή αδυναμίας. Ορισμένοι από εκείνους που συμφώνησαν είπαν πως είναι μια κακή ερώτηση και δεν πιστεύουν πραγματικά σ'αυτήν, αλλά όταν τους αντιτάχθηκε πως στην περίπτωση αυτή μπορούσαν να "τσεκάρουν" μια αρνητική απάντηση αποκρίθηκαν ότι προτιμούν να λένε πως συμφωνούν παρά να δώσουν την εντύπωση πως δεν είναι σίγουροι για τον εαυτό τους (πάντως τα στοιχεία αυτά επιβεβαιώνουν την άποψη της εργασίας ότι το ποσοστό εκείνων που δέχονται τον ανταποδοτικό-αντεκδικητικό χαρακτήρα της θανατικής ποινής είναι τελικά μεγαλύτερο απ' όσο παρουσιάζεται στην έρευνα Ellsworth and Ross, βλ. παρ. 24 του παρόντος). Οι συγγραφείς επισημαίνουν με έκπληξη την τάση του ερωτώμενου δείγματος να αισθάνεται πως έχει την υποχρέωση να προβάλλει ένα "ενωμένο μέτωπο στάσεων" (an attitudinally united front)³¹, κι αυτό ως μία καιρία συμβολή στη διατήρηση του ιδεολογικού τους self-image.

35. Τέλος αξιοσημείωτη είναι η παρατήρηση πως κατά πάσαν πιθανότητα οι ερωτώμενοι αντιλαμβάνονται τα ζητήματα της θανατικής ποινής με τρόπο αφηρημένο, ιδεολογικό, "συμβολικό"³² και από κάποια απόσταση, παρά τη συναισθηματική τους διάθεση, αφού νιώθουν πως δεν πρόκειται για ζητήματα με άμεση επίδραση πάνω τους· επομένως οι απαντήσεις τους τείνουν να δίνονται χωρίς να έχει προηγηθεί ιδιαίτερη περισκεψη και γι αυτό ανάγονται ηθικά και ιδεολογικά σε θέματα "αρχής" επιδεικνύοντας ενίοτε και "παράλογη επιμονή"³³.

Γ. γ) Ο φόβος ως λόγος αποδοχής της θανατικής ποινής

36. Είναι αμφιλεγόμενο το αν ο φόβος της εγκληματικότητας επιδρά στη διαμόρφωση μιας θετικής στάσης απέναντι στη θανατική ποινή. Τα διαθέσιμα στοιχεία δεν αρκούν για να δώσουν μια βέβαιη απάντηση στο θέμα.

37. Η σχετική έρευνα των Thomas and Foster³⁴ έγινε το 1974 επί δείγματος 839 ατόμων σε μία επαρχία της Florida και εξέταζε την αλληλεξάρτηση μεταξύ υποστήριξης της θανατικής ποινής, αποτίμησης της βαρύτητας των εγκλημάτων, φόβου για εγκληματική επίθεση, εκτίμησης της αποτελεσματικότητας και αποτρεπτικότητας της τιμωρίας και επιθυμίας να χρησιμοποιηθεί η τελευταία ως αντίδραση στο έγκλημα. Όλες οι μεταβλητές προέκυψαν θετικές και σε μεγάλο βαθμό συνδεδεμένες μεταξύ τους. Οι συγγραφείς έφτασαν στη διαπίστωση ότι η υποστήριξη της θανατικής ποινής είναι μια "ωφελιμιστική" αντίδραση στα ανερχόμενα ποσοστά εγκληματικότητας. Η εντύπωση πως η εγκληματικότητα αυξάνεται οδηγεί στο φόβο της εγκληματικής επίθεσης (fear of victimization) και στην επιθυμία να επιστρατευθεί η αυστηρότερη τιμωρία ως μια απάντηση στην εγκληματική συμπεριφορά. Ο φόβος με τη σειρά

του προκαλεί μια υπερεκτίμηση της αποτελεσματικότητας των ποινών κι ο συνδυασμός όλων αυτών συμβάλλει στην έντονη επιθυμία να χρησιμοποιηθούν όλες οι δυνατές ποινές, συμπεριλαμβανομένης και της θανατικής ποινής, ως μέσο για την αντιμετώπιση του προβλήματος της εγκληματικότητας, συμπεραίνουν οι Thomas και Foster.

38. Από την άλλη μεριά, η έρευνα του Smith (1975)³⁵ δεν βρίσκει να εκδηλώνεται μεγαλύτερη υποστήριξη στη θανατική ποινή από μέρους ανθρώπων που έχουν πέσει θύματα ληστείας ή ένοπλης απειλής, ή κατοικούν σε γειτονίες με υψηλά επίπεδα εγκληματικότητας. Οι απαντήσεις τους δεν διαφοροποιούνται σε σχέση με το υπόλοιπο δείγμα της κοινής γνώμης.

39. Υπάρχει τέλος κι ένα πρόσφατο άρθρο των Gebotys, Roberts και Das Gupta³⁶ που ξεκινά κι αυτό με τη διαπίστωση ότι τα διαθέσιμα στοιχεία αδυνατούν να καταδείξουν διαφορές ανάμεσα σε θύματα και μη θύματα εγκληματικών ενεργειών σε ό,τι αφορά την αποτίμηση από αυτά της βαρύτητας των εγκλημάτων. Η έρευνα που πραγματοποίησαν οι ίδιοι συγγραφείς σε -σχετικά χαμηλό κι επιδεκτικό αποκλίσεων- μεικτό δείγμα 379 συνολικά ατόμων καταλήγει στο συμπέρασμα πως οι γυναίκες αποτιμούν βαρύτερα τέσσερα εγκλήματα κατά του προσώπου (ληστεία, επίθεση, σεξουαλική επίθεση, επικίνδυνη-θανατηφόρος οδήγηση) απ' ό,τι οι άνδρες. Η εξήγηση είναι ότι οι γυναίκες ως πιο αδύναμες αισθάνονται ιδιαίτερα τρωτές στην κατηγορία αυτών των εγκλημάτων, φοβούνται περισσότερο μην πέσουν θύματα, και άρα τα αποτιμούν βαρύτερα στην κλίμακα διαβάθμισης³⁷. Κάτι τέτοιο ωστόσο δεν σημαίνει απαραίτητα και αποδοχή της θανατικής ποινής. Αυτό θα συμφωνούσε μεν με το σχήμα αλληλεξάρτησης των παραγόντων, που υποστηρίζουν οι Thomas και Foster, δεν θα εναρμονιζόταν όμως με τα εμπειρικά δεδομένα που θέλουν τις γυναίκες να εκδηλώνουν μεγαλύτερη αντίθεση στη θανατική ποινή από ό,τι οι άνδρες.

Γ. δ) Η επιρροή των πολιτικών και θρησκευτικών ηγετών στη διαμόρφωση των στάσεων της κοινής γνώμης

40. Είναι εύλογο να συναγάγει κανείς πως η επιρροή των opinion leaders στη διαμόρφωση της στάσης του κοινού είναι καθοριστική, μια που το ζήτημα της θανατικής ποινής γνωρίζει παραδοσιακά μεγάλη δημοσιότητα και ελκύει έντονα το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης. Πράγματι, το σύνολο σχεδόν της επιστημονικής αρθρογραφίας συγκλίνει σ' αυτό το συμπέρασμα (Thomas and Foster, 1975, Bowers 1984, Rankin 1979, Van den Haag and Conrad 1983).

41. Σημαντικός στις ΗΠΑ είναι ο ρόλος των θρησκευτικών ηγετών. Όπως και παραπάνω ειπώθηκε, τα πρότυπα κείμενα της χριστιανικής θρησκείας επιτρέπουν και τις δύο εκδοχές ως προς το επιτρεπτό της θανατικής ποινής. Η "οργανωμένη θρησκεία στις ΗΠΑ", δηλαδή η προτεσταντι-

κή, η καθολική και η εβραϊκή, πλην ορισμένων εξαιρέσεων, έχει εγκαταλείψει την παραδοσιακή της υποστήριξη -ή ανοχή- προς τη θανατική ποινή και ανοιχτά υποστηρίζει την πλήρη κατάργησή της³⁸. Η επιρροή όμως της "επίσημης εκκλησίας" δεν είναι ίδια σε όλες τις περιοχές των Ηνωμένων Πολιτειών. Στο Νότο, για παράδειγμα, η θρησκεία έχει τεράστια δύναμη, κι εκεί η επιρροή της κατευθύνει προς την υποστήριξη της θανατικής ποινής, μια που η American Baptist Convention είναι μια από τις θρησκευτικές οργανώσεις που εξακολουθούν να υποστηρίζουν τη θανατική ποινή. Όπως συμπεραίνει ο Bohm³⁹, στο βαθμό που οι αντιλήψεις για τη θανατική ποινή στηρίζονται σε θρησκευτικές πεποιθήσεις (που είναι άγνωστο ως ποιά έκταση συμβαίνει), η "επιστημονική" γνώση δεν είναι πιθανό να έχει μεγάλη επίδραση στην αλλαγή των αντιλήψεων αυτών.

42. Σημαντική επίσης πρέπει να είναι, κυρίως στα χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου στρώματα, η επιρροή των παραθρησκευτικών οργανώσεων ή των λεγομένων "moral crusaders" ("σταυροφόρων της ηθικής"), που συνήθως ως υπερσυντηρητικοί τάσσονται υπέρ της διατήρησης της θανατικής ποινής. Το ίδιο συμβαίνει και με πολλούς κυρίως συντηρητικούς πολιτικούς και αξιωματούχους επιφορτισμένους με την επιβολή του νόμου, τους οποίους η κοινή γνώμη τείνει να εμπιστεύεται ως αυθεντίες στο θέμα: γι αυτούς "είναι πολύ ευκολότερο να προπαγανδίσουν απλουστευτικές και απατηλές απαντήσεις στο πρόβλημα της εγκληματικότητας παρά να βρουν τις πραγματικές λύσεις" (Amsterdam)⁴⁰. Όπως ο ίδιος προσθέτει όλοι αυτοί "παροξύνουν και διοχετεύουν τη θεμιτή ανησυχία του κοινού για την εγκληματικότητα σε δημόσια υποστήριξη της θανατικής ποινής με το να διαφημίζουν απαράδεκτους ισχυρισμούς ότι η θανατική ποινή είναι μια απάντηση στο πρόβλημα της εγκληματικότητας"⁴¹.

43. Είναι φανερό πως πολιτικοί και άλλοι opinion leaders αρέσκονται να προβάλλουν την υποστήριξή τους στη θανατική ποινή ως μια απόδειξη της άτεγκτης ηθικής τους, κι ένα σύμβολο αποφασιστικότητας και δυναμισμού στην αντιμετώπιση της εγκληματικότητας και την επιβολή της τάξης. Είναι επίσης εύλογο πως η κοινή γνώμη είναι ευεπίφορη σε τέτοιου είδους "λαϊκιστική" αντιμετώπιση του θέματος, μια που προτιμά την ασφαλή ψευδαισθηση μιας "αποτελεσματικής" -"σαρωτικής"- τάχα λύσης, από το σκεπτικισμό και την ανησυχία μιας σύνθετης και ορθολογικότερης προσέγγισης του προβλήματος.

44. Αυτό ίσως δίνει το μέτρο της δυσκολίας που αντιμετωπίζει -και που θα αντιμετωπίζει- η μερίδα εκείνη των opinion leaders (κυρίως πανεπιστημιακοί, διανοούμενοι, οργανώσεις όπως η Διεθνής Αμνηστία κ.ά.) που μάχονται για την κατάργηση της θανατικής ποινής. Ο λόγος τους μπορεί να βρει απήχηση στα υψηλού μορφωτικού επιπέδου και αυτοπροσδιοριζόμενα ως "προοδευτικά" στρώματα της κοινωνίας, τα ευνοικά προδιατεθειμένα σε "liberal" προσεγγίσεις, αλλά η διαπερατότητά του σε "λαϊκότερα" "παρορημητικά" στρώματα είναι αναπόφευκτα περιορισμένη.

εκτός ίσως κι αν ο λόγος τους απεκδυθεί όλα τα -"δύσκολα"- νομικά κι επιστημονικά επιχειρήματα και ενδυθεί κι αυτός το μανδύα μιας "ηθικής" λαικής "σταυροφορίας", απόλυτα εναρμονισμένης με τις μέσες κοινωνικές αντιλήψεις και παρορμήσεις. Είναι αμφίβολο όμως αν αυτό είναι τελικά το ζητούμενο.

Γ. ε) (Επίμετρο) Η επιρροή της οικογένειας στην παιδική ηλικία - Μια ψυχολογική προσέγγιση

45. Οι Gelles and Strauss⁴² υποστηρίζουν ότι η διαμόρφωση των στάσεων που επιδοκιμάζουν τη θανατική ποινή αρχίζει στην οικογένεια. "Εκεί τα παιδιά μαθαίνουν ότι: 1) η βία είναι ένα αποτελεσματικό μέσο τιμωρίας, 2) η βία είναι ένα επιτρεπτό μέσο τιμωρίας, 3) Η "διαχείριση" της βίας εξαρτάται από τις ειδικές περιστάσεις, και 4) η βία ως εκ τούτου μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την επίτευξη κοινωνικά παραδεκτών και επιθυμητών σκοπών, αλλά η χρήση της απαιτεί διακριτική εκτίμηση των καταστάσεων".

Κατά τη θεωρία των Gelles and Strauss, η υποστήριξη της θανατικής ποινής έχει τις ρίζες της στην οικογένεια, μεταδιδόμενη από τους γονείς στα παιδιά. Στο ερώτημα από που αντλούν οι πρώτοι τη στάση αυτή, οι δύο συγγραφείς απαντούν: από τους "σταυροφόρους της ηθικής" (moral crusaders) που για δικούς τους λόγους προβάλλουν αποτελεσματικά την υπεράσπιση της θανατικής ποινής.

46. Τα διαθέσιμα στοιχεία δεν μας επιτρέπουν να αντιπαραβάλουμε κάτι διαφορετικό στη θεώρηση των Gelles and Strauss. Ακόμα όμως και αν δεχτούμε ότι οι γονείς τείνουν να μαθαίνουν στα παιδιά τους πως η βία είναι ορισμένες φορές θεμιτό μέσο για την επίτευξη ενός σκοπού, αυτό δεν συνεπάγεται απαραίτητα πως τα παιδιά θα οδηγηθούν στην αποδοχή της θανατικής ποινής. Κατά τη λογική του επιχειρήματος των συγγραφέων, τα παιδιά θα έπρεπε πρώτα να πεισθούν πως υπάρχει πράγματι ένας επιθυμητός κοινωνικός σκοπός, την επίτευξη του οποίου υπηρετεί η θανατική ποινή. Παραπέρα όμως, είναι αμφίβολο κατά πόσον η έννοια της θανατικής ποινής εμπεριέχεται συνειρμικά στην έννοια της βίας. Παρότι δεν υπάρχουν στη διάθεσή μας ερευνητικά δεδομένα για να στηριχθεί αυτή η υπόθεση, φρονούμε πως η έννοια "βία" σε μια παιδική συνείδηση πρέπει να ταυτίζεται περισσότερο ως εντύπωση με μια σειρά ενεργειών που έχουν διάρκεια και όλα τα εξωτερικά "οπτικά" γνωρίσματα της βίας ως βασανισμού (όπως π.χ. η εξουδετέρωση ενός εγκληματία με βάνουσα χτυπήματα, ή η κακομεταχείρισή του κατά τη διάρκεια της σύλληψης ή της ανάκρισης) παρά με μια πράξη "εξουδετέρωσης" στιγμιαία και -ως επί το πλείστον- ανώδυνη, όπως είναι η θανατική εκτέλεση⁴³. Η υπόθεση αυτή πάντως είναι παρακινδυνευμένη και διατυπώνεται απλώς ως πιθανό ενδεχόμενο.

47. Και πέραν αυτού όμως, το κύριο ερώτημα που προκύπτει είναι το εξής: ακόμα κι αν τα παιδιά διδάσκονται από τους γονείς τους τη θεμιτότητα της αναγκαίας βίας, πόσο πιθανό είναι άραγε ότι μεγαλώνοντας διατηρούν την αντίληψη αυτή; Ο Φρόυντ, στο κλασικό έργο του "Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας" (1930), κινούμενος διερευνητικά στο χώρο ενός παραλλήλου ερωτήματος, έγραφε τα εξής: "Η πείρα μας διδάσκει πως η αυστηρότητα του Υπερ-Εγώ που διαμορφώνεται στο παιδί δεν αντικατοπτρίζει καθόλου την αυστηρότητα με την οποία το κακομεταχειρίστηκαν. Η πρώτη φαίνεται πως είναι ανεξάρτητη από τη δεύτερη: ένα παιδί που ανατράφηκε με μεγάλη μαλθακότητα μπορεί να αποκτήσει μια υπερβολικά αυστηρή συνείδηση. Θα ήταν λάθος ωστόσο να θελήσουμε να υπερβάλουμε αυτήν την ανεξαρτησία, γιατί ποτέ δεν είναι δύσκολο να πεισθούμε πως η αυστηρότητα της ανατροφής εξασκεί όμοια έντονη επίδραση στην διαμόρφωση του παιδικού Υπερ-Εγώ. Φτάνουμε στο συμπέρασμα πως έμφυτοι ιδιοσυστασιακοί παράγοντες και επιδράσεις του περιβάλλοντος, του πραγματικού περιβάλλοντος, συμβάλλουν σ' αυτήν τη διαμόρφωση και στη γένεση της συνείδησης"⁴⁴.

48. Βέβαια δεν έχει γίνει σαφές από την αναφορά των Gelles and Strauss αν εννοούν την εκμάθηση της βίας ως έμπρακτη συμπεριφορά των γονέων εναντίον των παιδιών τους, ή ως θεωρητική μόνο νοουθεσία. Αν ισχύει η πρώτη εκδοχή είναι εμπειρικά αμφισβητήσιμο κατά πόσον τα παιδιά σήμερα ανατρέφονται με χρήση βίας. Και στην πρώτη και στην δεύτερη εκδοχή χρήσιμη φαίνεται η παράθεση των πρόσφατων διαπιστώσεων (1986) του καθηγητή ψυχολογίας στο Stanford Albert Bandura⁴⁵. "Οι άνθρωποι διαφέρουν στη διδασκαλία, τα πρότυπα και τις κυρώσεις που επιλέγουν απέναντι σε παιδιά διαφορετικών ηλικιών", λέει ο Bandura. Όταν τα νήπια, που δεν καταλαβαίνουν ακόμα την ομιλία, εκδηλώνουν επιβλαβή ή επιθετική συμπεριφορά, προσπαθούν να τα ελέγξουν προσφέροντας ανταγωνιστικές δραστηριότητες ή επιβάλλοντας πειθαρχία. Όσο τα παιδιά ωριμάζουν, οι φυσικές κυρώσεις όλο και περισσότερο αντικαθίστανται από κοινωνικές ως "οδηγοί" με σκοπό να επηρεάσουν τη συμπεριφορά τους σε διαφορετικές καταστάσεις. Οι κοινωνικές κυρώσεις που αποδοκιμάζουν παραβατικές πράξεις και επαινούν την "ηθική" συμπεριφορά δίνουν ουσία στα διδασκόμενα πρότυπα, κι έτσι τα παιδιά μαθαίνουν να διακρίνουν ανάμεσα σε επιτρεπτές και απαράδεκτες μορφές συμπεριφοράς και να ρυθμίζουν τις πράξεις τους στη βάση των αναμενόμενων κοινωνικών συνεπειών. Όπως σημειώνει ο Bandura, "ο επιτυχής εκκοινωνισμός των παιδιών απαιτεί σταδιακή υποκατάσταση των συμβολικών και εσωτερικών ελέγχων με εξωτερικές κυρώσεις και απαιτήσεις". Εδώ είναι πιθανό να παρεισφύρει το στοιχείο της βίας που εντοπίζουν οι Gelles and Strauss ως μια συμβολική - παιδαγωγική λειτουργία.

49. Χωρίς να υιοθετεί την τυπολογία του Kohlberg⁴⁶ ο Bandura θεωρεί πως υπάρχουν διαδοχικά στάδια ωρίμανσης στις ηθικές αντιλήψεις του

παιδιού. Όπως προκύπτει από ένα σύνολο ερευνών, τα παιδιά απορρίπτουν πρότυπες αντιλήψεις που βρίσκονται σε στάδιο κατώτερο από το επίπεδο των τρεχουσών ηθικών αντιλήψεων, μένουν ανεπηρέαστα από εκείνες που ανάγονται σε πολύ προχωρημένο στάδιο, αλλά τείνουν να υιοθετήσουν εκείνες που βρίσκονται ένα στάδιο παραπάνω από τις δικές τους ηθικές αντιλήψεις. Αν δεχτούμε το σχήμα αυτό, κι αν κατατάξουμε σε κάποιο -μάλλον πρώιμο- στάδιο ηθικών αντιλήψεων τα διδάγματα περί αναγκαίας και θεμιτής βίας που περιγράφουν οι Gelles and Strauss, τότε θα πρέπει εύλογα να συμπεράνουμε πως η παραδοχή της βίας ως μέσου για την επίτευξη κοινωνικών σκοπών είναι μια ηθική αντίληψη που τείνει προοδευτικά να ξεπεραστεί, καθώς ο νέος εξελίσσεται σε υψηλότερα στάδια ηθικής ωρίμανσης.

50. Προχωρώντας πιο πέρα, στον τρόπο σχηματισμού των ηθικών κρίσεων, ο Bandura γράφει ότι "τα ίδια άτομα εκφράζουν διαφορετικούς τύπους ηθικών κρίσεων ανάλογα με τον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονται οι ηθικές παράμετροι". Τέτοιου είδους παράμετροι είναι τα χαρακτηριστικά των παραβατών - εγκληματιών (όπως η ηλικία, το φύλο, η εθνική και κοινωνική προέλευση), η φύση της εγκληματικής πράξης, οι περιστάσεις και τα κίνητρα της συμπεριφοράς, οι άμεσες και μακροπρόθεσμες συνέπειες της πράξης, το αν προκαλεί ανθρώπινη βλάβη ή περιουσιακή ζημία, το αν στρέφεται εναντίον απρόσωπων οργανισμών και εταιρειών ή εναντίον ατόμων, τα χαρακτηριστικά των θυμάτων κι ο βαθμός ευθύνης τους. Όλα αυτά πρέπει να εξάγονται, να ζυγίζονται και να συνυπολογίζονται όταν οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν ηθικά διλήμματα.

"Ηθικοί κανόνες ή πρότυπα συμπεριφοράς προκύπτουν από ποικίλες κοινωνικές πηγές, συμπεριλαμβανομένων διδαχών, εκτιμητικών κρίσεων και προτύπων ηθικών δεσμεύσεων. Από τόσο ανόμοιες εμπειρίες οι άνθρωποι μαθαίνουν ποιοί παράγοντες έχουν ηθική σχέση και πόσο βάρος να τους αποδώσουν. Παράγοντες που ζυγίζονται βαριά υπό ορισμένους συνδυασμούς περιστάσεων μπορεί να παραβλεφθούν ή να υποτιμηθούν υπό ένα διαφορετικό σύνολο συνθηκών. Με την αύξηση της εμπειρίας και ικανότητας κατανόησης οι ηθικές κρίσεις μετατρέπονται από μονοδιάστατους σε πολυδιάστατους κανόνες συμπεριφοράς⁴⁷". Σε ό,τι αφορά τα παιδιά, οι ηθικές τους κρίσεις διαφοροποιούνται ελαφρά από τη διαδικασία αυτή που κατά βάση χαρακτηρίζει τους ενήλικους, κατά το ότι συνδυάζουν τους διάφορους παράγοντες προσθετικά -ως επί το πλείστον- ή πολλαπλασιαστικά ή συλλαμβάνοντας το περίγραμμα τους (configurally). Όπως σημειώνει τέλος ο αμερικανός ψυχολόγος, τα παιδιά σε όλες τις ηλικίες χρησιμοποιούν ως παράγοντες για τη διαμόρφωση της κρίσης τους και την πρόθεση (intention) και το βλαπτικό αποτέλεσμα (harm), με εξελικτικές διαβαθμίσεις ως προς τη βαρύτητα που αποδίδουν στο καθένα.

51. Πρέπει τέλος να σημειωθεί πως όλη η παραπάνω παρουσίαση, αν

και από πρώτη άποψη μη εμπίπτουσα στο κυρίως θέμα, βρήκε φιλόξενη θέση στις σελίδες της εργασίας ως εξαιρετικά χρήσιμη για την ανάλυση της ψυχολογικής διαδικασίας μέσω της οποίας η έννοια της βίας και της τιμωρίας συλλαμβάνεται στην ηθική αντίληψη των παιδιών. Μπορεί έτσι να εξηγηθεί από τί πολύπλοκα στάδια διέρχεται η οποιαδήποτε οικογενειακή επιρροή προς την κατεύθυνση αποδοχής της θανατικής ποινής και να αντιμετωπιστεί έτσι τουλάχιστον με σκεπτικισμό η αρχική υπόθεση των Gelles and Straus.

V. Επιπλέον βασικοί λόγοι στους οποίους η κοινή γνώμη αποδίδει τη στάση της έναντι της θανατικής ποινής.

52. Παραπάνω στην εργασία περιγράφηκαν τα ηθικά - ψυχολογικά κίνητρα που καθορίζουν τις στάσεις απέναντι στη θανατική ποινή. Η κοινή γνώμη όμως επικαλείται και άλλους λόγους με τους οποίους δικαιολογεί την υποστήριξη ή αντίθεσή της.

53. Για το κριτήριο της αποτρεπτικότητας που επικαλούνται και οι δύο πλευρές, και κυρίως οι υποστηρικτές, έγινε καταρχήν λόγος παραπάνω⁴⁸ με αφορμή την αναφορά στη δύναμη των "στάσεων". Εδώ πρέπει να σημειωθεί πως σύμφωνα με όλες σχεδόν τις έρευνες που έχουν γίνει σχετικά ⁴⁹, η θανατική ποινή δεν έχει δύναμη αποτρεπτική της εγκληματικότητας. Και όχι μόνον αυτό, αλλά κατά ορισμένες απόψεις (Amsterdam, 1982 - Bedau, 1982 - Bowers, 1984 - Bowers and Pierce, 1980) η θανατική ποινή είναι "αντιαποτρεπτική" (counter - deterrent) επηρεάζοντας θετικά τις ανθρωποκτονίες μέσω μιας λειτουργίας "αποκτήνωσης" (brutalization hypothesis)⁵⁰. Σύμφωνα με τον Bowers⁵¹ "το μάθημα της θανατικής εκτέλεσης (...) μπορεί να είναι η υποτίμηση της ζωής με το παράδειγμα της ανθρώπινης θυσίας. Οι θανατικές εκτελέσεις επιδεικνύουν πως είναι σωστό και πρόσφορο να σκοτώνουμε εκείνους που μας έπληξαν βαριά". Και συμπεραίνει: "η διαθέσιμη έρευνα δείχνει πως περίπου δύο χιλιάδες επιπλέον ανθρώπινες ζωές θα θυσιάζονταν αν τα περισσότερα από χίλια άτομα που είναι καταδικασμένα σε θάνατο εκτελούνταν".

54. Πάντως στην έρευνα Ellsworth and Ross⁵², η εκδοχή της "αποκτήνωσης" δεν φαίνεται να συγκεντρώνει μεγάλη αποδοχή. Μόνο το 69% των αντιτιθεμένων τη συμερίζεται, ενώ στους αναποφάσιστους το αντίστοιχο ποσοστό είναι 23% και στους υποστηρικτές της θανατικής ποινής 6,5% (μέσος όρος αποδοχής δηλαδή του επιχειρήματος της "αποκτήνωσης" : 27,6%).

55. Όπως και νάναι, όλα τα υπάρχοντα στοιχεία δεν αρκούν για να δώσουν με βεβαιότητα μια οριστική απάντηση στο ερώτημα αν η θανατική ποινή πραγματικά αποτρέπει ή αποκτηνώνει. Το πιά "νηφάλιο" συμπέρασμα που θα μπορούσε να γίνει δεκτό είναι αυτό που συμερίζεται και

ο R. Bohm, ότι η θανατική ποινή τελικά αποτρέπει μια κατηγορία ατόμων και αποκτηνώνει μια άλλη (Waldo, 1981)⁵³. Το μηνιαίο δελτίο της Διεθνούς Αμνηστίας περιγράφει την αντίδραση ενός ραδιοφωνικού σταθμού στην εκτέλεση –στην ηλεκτρική καρέκλα– του θανατοποινίτη Spenkelink, το 1979 στη Φλώριδα. Το πρόγραμμα του σταθμού εκείνο το πρωί άρχισε με τα εξής λόγια: “Ε, Spenkelink, σκουλήκι, μας ακούς σήμερα το πρωί, Spenkelink; Σκέψου σε 24 ώρες, Spenkelink, θα τσιγαριστείς, σκουλήκι! Θα τσιγαριστείς! Και εκείνες οι καρδούλες που σ’ αγαπούν δεν μπορούν να κάνουν τίποτε για να σε σώσουν. Ν’ αρχίσεις να συνηθίζεις στον ήχο, Spenkelink, σκέψου τον εαυτό σου... να χτυπιέται!”⁵⁴

56. Σημαντικό επιχείρημα χρησιμοποιούμενο από τους υποστηρικτές της θανατικής ποινής, κι ίσως ένα από τα πειστικότερα, είναι αυτό της “εξουδετέρωσης” (incapacitation) του εγκληματία, που έτσι αποτρέπεται οριστικά από το να σκοτώσει ξανά. Το περίεργο είναι πως παρά τη σιβαρότητα του λογικού αυτού επιχειρήματος μόνο 9% από τους υποστηρικτές της θανατικής ποινής το υιοθετούν ως λόγο για τη στάση τους (Gallup Report, 1985): τέσσερις άλλοι λόγοι βρίσκουν περισσότερη απήχηση (Gallup Report, σελ. 3). Εδώ βέβαια πρέπει να σημειωθεί πως ο τρόπος των ερωτήσεων στο Gallup Poll (1985) είναι διαφορετικός απ’ ό,τι στη δημοσκόπηση των Ellsworth and Ross (1974). Στο πρώτο οι ερωτώμενοι απαντούν επιλέγοντας τους λόγους που καθορίζουν τη στάση τους, ενώ στο δεύτερο ερωτώνται αν συμφωνούν με ορισμένες διαπιστώσεις. Έτσι το ότι μόνο 9% των υποστηρικτών της θανατικής ποινής δέχονται ως λόγο για τη στάση τους το επιχείρημα της εξουδετέρωσης του εγκληματία δεν σημαίνει πως μόνο αυτό το μικρό ποσοστό θα συμεριζόταν μια διαπίστωση του τύπου π.χ. “χρειαζόμαστε τη θανατική ποινή για να διασφαλίσουμε ότι οι επικίνδυνοι εγκληματίες δε θα ξαναδιαπράξουν το ίδιο έγκλημα αν παρ’ ελπίδα βρεθούν ελεύθεροι”.

Άλλωστε το ερώτημα αυτό υπάρχει πράγματι στο ερωτηματολόγιο Ellsworth and Ross⁵⁵ με τη διατύπωση “ένα πλεονέκτημα της θανατικής ποινής είναι πως καθιστά αδύνατο στους καταδικασμένους δολοφόνους να απελευθερωθούν αργότερα εξαιτίας κάποιου δικονομικού λόγου” (για την ακρίβεια: “legal technicality”) κι ένα υψηλό ποσοστό, 81,6% των υποστηρικτών το υιοθετούν. Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό πως από ολόκληρη την κατηγορία των ερωτημάτων - επιχειρημάτων για την υποστήριξη της θανατικής ποινής, η πρόταση αυτή συγκεντρώνει το μεγαλύτερο μέσο όρο αποδοχής (64,6%), με 61,5% των αναποφασίστων και 33% των αντιτιθεμένων να συμφωνούν. Αυτό από μόνο του, παρότι η έρευνα είναι 11 χρόνια προγενέστερη του Gallup Poll του '85, αποδεικνύει τη μεγάλη ισχύ και πειθώ του επιχειρήματος της “εξουδετέρωσης”.

57. Κι εδώ είναι ίσως μια ακόμα ευκαιρία να εντοπίσουμε πόσο μεγάλη σημασία έχει η διατύπωση των προτάσεων στο ερωτηματολόγιο. Ένα

ερώτημα⁵⁶ κατ' ουσία παρεμφερές σε σχέση με το προηγούμενο, λέει: "ακόμα κι όταν ο δολοφόνος καταδικαστεί σε ισόβια συνήθως βγαίνει με εγγύηση (parole), επομένως είναι καλύτερο να εκτελείται". Το ποσοστό των υποστηρικτών της θανατικής ποινής που συμφωνούν διατηρείται στο 77% (μόνο κατά 4,5% περίπου μειωμένο). Όμως από τις άλλες δύο κατηγορίες μόνο 32% των αναποφασιστών (σχεδόν 50% μείωση) και ένα ελάχιστο 4,5% των αντιτιθεμένων (λιγότερο από το 1/7) εξακολουθούν να συμφωνούν. Η μεγάλη απόκλιση δεν οφείλεται τόσο στην ουσία της ερώτησης όσο στο ύφος της διατύπωσής της. Παρότι το νόημα και των δύο προτάσεων είναι κατ' ουσίαν ίδιο ("η θανατική εκτέλεση μας σώζει από τον κίνδυνο ένας καταδικασμένος δολοφόνος να βρεθεί ελεύθερος"), αντιτιθέμενοι και αναποφασιστοι δυσφορούν σαφέστατα με τη δεύτερη πρόταση και αρνούνται να τη δεχτούν διότι:

α) εκφέρεται με ένα τόνο απολυτότητας ("even when a murderer gets a life sentence, he usually gets out on parole, so it is better to execute him") και δέχεται ως δεδομένο ("συνήθως βγαίνει με εγγύηση"), κάτι που είναι πάρα πολύ αμφισβητήσιμο, β) η όλη εκφορά του λόγου δεν έχει χαρακτηριστικά αντικειμενικής εκτίμησης μιας πραγματικότητας, αλλά ένα ύφος αγοραία προκατειλημμένο, που αναδίδει μια μεροληπτικότητα υπέρ της θανατικής ποινής (η ευκολία του συμπεράσματος "... so it is better to execute him" δίνει έντονα την εντύπωση πως όλη η πρόταση είναι ένα "τρίκ" για να παρασυρθεί ο ερωτώμενος στην αποδοχή της θανατικής ποινής). Κατόπιν αυτών δεν είναι καθόλου περιεργο γιατί οι δύο άλλες κατηγορίες του δείγματος (αναποφασιστοι - αντιτιθέμενοι) σπεύδουν αμέσως να πάρουν τις αποστάσεις τους.

58. Αντιθέτως μεγαλύτερη απήχηση μεταξύ των υποστηρικτών βρίσκει η οικονομική διάσταση κόστους - ωφέλειας της θανατικής ποινής, ότι δηλαδή στοιχίζει φθηνότερα από μια ισόβια κάθειρξη. Το 11% το δέχονται ως λόγο για την υποστήριξη τους, σύμφωνα με το ίδιο Gallup Poll (Gallup Report, 1985, σελ. 3). Ο R. Bohm επισημαίνει με απογοήτευση το φαινόμενο η οικονομική ωφέλεια της θανατικής ποινής να έχει στα μάτια των υποστηρικτών της μεγαλύτερη αξία από την πιθανή μελλοντική ωφέλεια σε ανθρώπινες ζωές, που εισηγείται το επιχείρημα της "εξουδετέρωσης"⁵⁷.

Παρότι ωστόσο η κοινή λογική θα υποστήριζε το αντίθετο, σχετικές έρευνες⁵⁸ αποδεικνύουν ότι η θανατική ποινή στοιχίζει λιγότερο από τον ισόβιο εγκλεισμό του κατάδικου στη φυλακή. Το γεγονός αυτό είναι άγνωστο στην κοινή γνώμη κατά μέσο ποσοστό 89%, ενώ μόνο το 6% των υποστηρικτών της θανατικής ποινής το γνωρίζει (σύμφωνα με την έρευνα Ellsworth and Ross, 1974)⁵⁹.

59. Ένα ακόμα επιχείρημα που χρησιμοποιούν οι υπερασπιστές της θανατικής ποινής είναι ότι "χρειαζόμαστε τη θανατική ποινή για να παρέχουμε υποστήριξη και προστασία στην αστυνομία"⁶⁰. Το επιχείρημα - που

προσεγγίζει κατά βάση το σκεπτικό της "αποτρεπτικότητας" (deterrence) αλλά και της "εξουδετέρωσης" (incapacitation) - υιοθετείται από το 77% των υποστηρικτών της θανατικής ποινής, ενώ το αρνείται το 87% των αντιτιθεμένων καθώς και το 56% των αναποφασίστων.

Και αυτή η θεωρία, όπως και η θεωρία για τη γενική αποτρεπτική δύναμη της θανατικής ποινής διαψεύδεται από τα υπάρχοντα στοιχεία. Όπως οι σχετικές έρευνες (Sellin, 1967, 1980· Cardarelli, 1968· Bailey, 1982) έχουν αποδείξει, δεν υπάρχει καμμία σχέση αποτρεπτικότητας μεταξύ της θανατικής ποινής και του ποσοστού φόνων των αστυνομικών από εγκληματίες. Αντιθέτως, όπως παρατηρούν οι Bailey και Peterson, σε αρκετές περιπτώσεις "ο συσχετισμός μεταξύ των δύο αυτών παραγόντων παρουσιάζεται θετικός"⁶¹, δηλαδή η θανατική ποινή μπορεί να έχει ακόμα και "αντιαποτρεπτικό (counter-deterrent) αποτέλεσμα σε ό,τι αφορά τους φόνους αστυνομικών.

60. Όσον αφορά τώρα τους λόγους που επιλέγουν οι αντιτιθέμενοι στη θανατική ποινή: η πρόταση "ορισμένοι άνθρωποι που καταδικάστηκαν σε θάνατο θα μπορούσαν να επανορθώσουν και να συνεισφέρουν στην κοινωνία"⁶² επιδοκιμάζεται από το 89,5% των αντιτιθεμένων· η ερώτηση παρουσιάζει και το υψηλότερο ποσοστό συναίνεσης ολοκλήρου του ερωτηματολογίου των 17 προτάσεων, καθώς το 68,6% ολοκλήρου του δείγματος, και το πρωτοφανές ποσοστό 56% των υποστηρικτών της θανατικής ποινής συμφωνούν ότι πράγματι ορισμένοι "θανατοποινίτες" θα μπορούσαν να αποκατασταθούν. Ίσως και αυτό να είναι ένα από τα στοιχεία που οδηγούν τον Ν. Κουράκη στο συμπέρασμα ότι "μία μεγάλη μερίδα του κοινού ναι μεν αποδέχεται τη θανατική ποινή ως γενικό προληπτικό μέτρο περιστολής της εγκληματικότητας, όχι όμως και ως συγκεκριμένο εφαρμοστέο μέτρο κατά επικινδύνων εγκληματιών"⁶³. Διότι εφόσον το κριτήριο της κοινωνικής ωφελιμότητας συγκεντρώνει στο συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο -και από τις δύο πλευρές- τη μεγαλύτερη αποδοχή, τότε είναι αρκετά πιθανό η ομολογημένη διαπίστωση από τους υποστηρικτές της θανατικής ποινής ότι, σε ορισμένες έστω περιπτώσεις, η επανόρθωση των καταδικασμένων είναι δυνατή και χρησιμότερη στην κοινωνία από την θανάτωσή τους, να συνεπάγεται κι ένα βήμα προς τη χαλάρωση της υποστήριξής τους προς τη θανατική ποινή. Πάντως, όπως σχολιάζουν οι Ellsworth and Ross⁶⁴, το γεγονός ότι η πλειοψηφία της κατηγορίας αυτής υπερασπίζεται την υποχρεωτική (mandatory) κι όχι διακριτική (discretionary) απονομή της θανατικής ποινής ανάλογα με την κατηγορία των διαπραχθέντων εγκλημάτων, δείχνει ότι θεωρούν πως παρότι η επανόρθωση -αποκατάσταση (rehabilitation) του εγκληματία είναι σε μερικές περιπτώσεις δυνατή, "δεν αξίζει τον κόπο" να επιδιωχθεί.

61. Ένα από τα αποτελεσματικότερα επιχειρήματα που χρησιμοποιούνται από τους αντιτιθεμένους στη θανατική ποινή είναι αυτό που διαπιστώνεται στο ερωτηματολόγιο Ellsworth and Ross με την πρόταση: "ένα

μεγάλο πρόβλημα με τη θανατική ποινή είναι πως μόνο οι φτωχοί και άτυχοι έχουν πιθανότητα να εκτελεστούν⁶⁵. Το ότι το επιχείρημα είναι αποτελεσματικό φαίνεται όχι τόσο από το 71% των αντιτιθεμένων που το υιοθετούν (ποσοστό άλλωστε συγκριτικά όχι από τα υψηλότερα), αλλά από το ότι συμφωνούν μ'αυτό ισάριθμο ποσοστό αναποφασίστων (71%) καθώς και το 44,5% των υποστηρικτών της θανατικής ποινής (μέσος όρος 54,4%). Πράγματι το ζήτημα αυτής της κοινωνικής αδικίας βρίσκει μεγάλη απήχηση στο δείγμα της έρευνας, διότι αγγίζει μια πραγματικά ευαίσθητη χορδή της αμερικανικής κοινωνικής συνείδησης, και πρέπει να συναγάγουμε ότι εύλογα συγκινεί κατά κύριο λόγο τα μεσαία και χαμηλότερα οικονομικά στρώματα, ανεξαρτήτως πεποιθήσεών τους ως προς τη θανατική ποινή.

62. Από ευρύ φάσμα μετρήσεων (ενδεικτικά: Sellin, 1961· Clark, 1970· Vidmar and Ellsworth, 1974· White, 1975· Riedel, 1976· Johnson, 1981), προκύπτει ότι οι θανατοποινίτες, στη συντριπτική τους πλειοψηφία, είναι φτωχοί, και σε ένα υψηλό ποσοστό αγράμματοι. Σύμφωνα εξάλλου με τα στοιχεία της Διεθνούς Αμνηστίας⁶⁶, περίπου 90% των σχετικών περιπτώσεων στις ΗΠΑ δεν έχουν καθόλου πόρους ώστε να πληρώσουν δικηγόρο. Οι δικηγόροι διορίζονται από το δικαστήριο, αμείβονται χαμηλότερα από τους ιδιώτες συνηγόρους ή δικηγόρους της πολιτικής αγωγής και οι περισσότεροι έχουν ελάχιστη ή και καθόλου εμπειρία στο ποινικό δίκαιο. Αυτό έχει ως συνέπεια τον κίνδυνο ελλιπούς υπεράσπισης και συνακόλουθα πιθανής πλάνης του δικαστηρίου που μπορεί να καταλήξει στην καταδίκη σε θάνατο αθώου. Και το ζήτημα αυτό άλλωστε με τη διατύπωση "υπάρχει υπερβολικά μεγάλος (too much) κίνδυνος να εκτελεστεί ένας αθώος", συγκεντρώνει αρκετά υψηλό ποσοστό, αυτή τη φορά κυρίως από την πλευρά των αντιτιθεμένων (84,5%), ενώ οι αναποφασίστοι συμφωνούν κατά 52% και οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής κατά 33% (μέσος όρος: 51%)^{67 68}.

63. Όπως εξάλλου σημειώνει η Διεθνής Αμνηστία, ορισμένοι θανατοποινίτες είναι διανοητικά καθυστερημένοι. Παρότι στις περισσότερες πολιτείες των ΗΠΑ προβλέπονται διαδικασίες για να διαπιστωθεί η ικανότητα του κατηγορουμένου να υποβληθεί σε δίκη, τα σχετικά τεστ μετρούν την ψυχική υγεία, κι έτσι οι διανοητικά καθυστερημένοι κρατούμενοι συνήθως βρίσκονται να είναι ψυχικά υγιείς. Από το 1984 τουλάχιστον έξι τέτοιοι κρατούμενοι έχουν εκτελεστεί, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις η υπεράσπιση δεν έκανε καμμία προσπάθεια να παραθέσει στοιχεία για το ιστορικό της υγείας ή ζωής του κρατουμένου.

64. Το άσκοπο της θανατικής ποινής τέλος προβάλλεται επίσης ως επιχείρημα. Την πρόταση "η θανατική ποινή δεν εξυπηρετεί κανένα σκοπό· δεν κάνει τίποτα για το θύμα, ούτε για τον εγκληματία, ούτε για την κοινωνία"⁶⁹ συμμερίζεται το 82% των αντιτιθεμένων, αλλά διαφωνεί έντονα μ'αυτήν το 84% των υποστηρικτών της θανατικής ποινής, καθώς

και το 60% των αναποφασίστων (μέσος όρος αποδοχής: 30%). Αυτό δείχνει πως το "ουδέτερο" επιχείρημα του ασκόπου της θανατικής ποινής λειτουργεί μόνο μεταξύ των αντιτιθεμένων, ενώ έξω από τον κύκλο τους "δεν πείθει" πράγμα αρκετά εύλογο για τους υποστηρικτές, που θα ήταν τουλάχιστον παράλογο να υποστηρίζουν τη θανατική ποινή και να πιστεύουν ταυτόχρονα πως δεν έχει καμιά απολύτως χρησιμότητα.

VI. Η κοινή γνώμη απέναντι στα διάφορα εγκλήματα: ποια θα έπρεπε να τιμωρούνται με θάνατο

65. Η έρευνα Ellsworth and Ross έθεσε στους ερωτώμενους τη διάκριση μεταξύ υποχρεωτικής (mandatory) αφενός και διακριτικής (discretionary) αφετέρου επιβολής της θανατικής ποινής. Το πρώτο σημαίνει πως κάθε κατηγορούμενος που κηρύσσεται ένοχος για το συγκεκριμένο έγκλημα θα τιμωρείται υποχρεωτικά με θάνατο. Το δεύτερο έχει την έννοια ότι στην αντίστοιχη περίπτωση η ποινή δεν είναι υποχρεωτικά η θανατική, αλλά μπορεί να είναι και ισόβια, ανάλογα με τα στοιχεία και τις ιδιαίτερες περιστάσεις της κάθε ατομικής περίπτωσης.

66. Παράλληλα οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν για ποιά συγκεκριμένα εγκλήματα θα ήθελαν την επιβολή της θανατικής ποινής. Σύμφωνα με τις απαντήσεις του δείγματος συνολικά εννέα διαφορετικά είδη εγκλημάτων παρουσίασαν κατά σειρά βαρύτητας την εξής διαβάθμιση:

1) μαζική ανθρωποκτονία, 2) εκ προθέσεως ανθρωποκτονία αστυνομικού οργάνου ή δεσμοφύλακα, 3) απαγωγή με ανθρωποκτονία, 4) ανθρωποκτονία εκ προμελέτης, 5) ληστεία με ανθρωποκτονία, 6) αεροπειρατεία (χωρίς ανθρωποκτονία), 7) βιασμός (χωρίς ανθρωποκτονία), 8) απαγωγή χωρίς ανθρωποκτονία, 9) ληστεία (χωρίς ανθρωποκτονία)⁷⁰.

67. Η κατανομή των προτιμήσεων για τα τέσσερα πρώτα εγκλήματα είναι ενδεικτική. Περισσότεροι από τα 4/5 των υποστηρικτών της θανατικής ποινής τάσσονται υπέρ της υποχρεωτικής (mandatory) επιβολής της για τα εγκλήματα αυτά, ενώ οι υπόλοιποι προτιμούν τη διακριτική (discretionary) επιβολή της θανατικής ποινής.

Μεταξύ των αντιτιθεμένων ένα αντίστοιχο ποσοστό λίγο μικρότερο από τα 4/5 αρνούνται απολύτως τη θανατική ποινή για τα εγκλήματα αυτά, ενώ οι υπόλοιποι –με την εξαίρεση ενός 2,5-5% που τάσσεται υπέρ της υποχρεωτικής επιβολής της θανατικής ποινής– προτιμούν τη διακριτική επιβολή της. Οι αναποφασίστοι τέλος βρίσκονται, όπως πάντα σχεδόν, στη μέση. Στα τέσσερα αυτά βαρύτερα εγκλήματα εκδηλώνονται υπέρ της διακριτικής κατ'αρχήν (σε ποσοστό 55% κατά μέσον όρο περίπου) και της υποχρεωτικής κατά δεύτερον (37% περίπου κατά μέσον όρο), δηλαδή για τα τέσσερα αυτά εγκλήματα οι αναποφασίστοι δέχονται τη θανατική ποινή κατά ποσοστό άνω του 90%. Στην περίπτωση ειδι-

κά του βαρύτερου από όλα τα εγκλήματα, της μαζικής ανθρωποκτονίας, ο αριθμός των αναποφάσιστων που ζητούν υποχρεωτική επιβολή της θανατικής ποινής εξισώνεται με εκείνους που ζητούν διακριτική (46%).

68. Για τα τέσσερα ελαφρότερα είδη εγκλημάτων οι αναποφάσιμοι δείχνουν μια αξιοσημείωτη στροφή προς την πλήρη άρνηση της θανατικής ποινής (περίπου 80% κατά μέσο όρο).

Στο πέμπτο κατά σειρά διαβάθμισης έγκλημα (ληστεία με ανθρωποκτονία) οι αναποφάσιμοι τάσσονται υπέρ της διακριτικής επιβολής της θανατικής ποινής (71%), ενώ οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής εξακολουθούν να προτιμούν την υποχρεωτική επιβολή της (53%) έναντι της διακριτικής (45%)⁷¹.

Εύκολα προκύπτει το συμπέρασμα πως σε όλες τις περιπτώσεις εγκλημάτων που έχουν ως αποτέλεσμα την ανθρωποκτονία, η μεγάλη πλειοψηφία των υποστηρικτών της θανατικής ποινής τάσσεται υπέρ της υποχρεωτικής επιβολής της, ενώ την ίδια στιγμή οι αναποφάσιμοι προτιμούν τη διακριτική επιβολή και οι αντιτιθέμενοι επιμένουν κατά μεγάλη πλειοψηφία στην πλήρη αντίθεσή τους. Για τα τέσσερα ελαφρότερα είδη εγκλημάτων, που δεν έχουν ως αποτέλεσμα την ανθρωποκτονία οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής εγκαταλείπουν την προτίμησή τους προς την υποχρεωτική επιβολή της, στρεφόμενοι προς τη διακριτική επιβολή ή και την πλήρη απόρριψή της (με ποσοστό που κατά περίπτωση κυμαίνεται από 38% μέχρι και 74% –στην περίπτωση της απλής ληστείας).

69. Οι Ellsworth and Ross, εξάλλου, προκειμένου να διευκρινίσουν πώς το κοινό πραγματικά αντιλαμβάνεται το νόημα του όρου *mandatory*, απεύθυναν προς το δείγμα της έρευνας ερώτηση για το ποσοστό εκείνων που θα πρέπει να εκτελούνται μεταξύ όσων κηρύσσονται ένοχοι για τα ίδια εννέα συγκεκριμένα προαναφερθέντα εγκλήματα⁷².

Αυτό που προέκυψε παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Σε όλες τις περιπτώσεις το ποσοστό εκείνων που θεωρούν πως το 100% των καταδικασθέντων πρέπει να υπόκεινται στη θανατική ποινή είναι χαμηλότερο από το ποσοστό εκείνων που υποστηρίζουν την υποχρεωτική (*mandatory*) επιβολή της θανατικής ποινής· αυτή όμως σημαίνει ακριβώς το ίδιο πράγμα, ότι δηλαδή το 100% όσων κηρύσσονται ένοχοι για το συγκεκριμένο έγκλημα πρέπει να εκτελούνται.

70. Οι Ellsworth and Ross προτείνουν διάφορες εκδοχές για να εξηγήσουν αυτή την αντίφαση. Είναι πιθανό αρκετοί άνθρωποι να μη μπορούν να κατανοήσουν το νόημα του όρου “*mandatory*” προτιμούν τη διακριτική επιβολή της θανατικής ποινής αλλά υιοθετούν την υποχρεωτική επειδή ακούγεται πιό αυστηρή. Είναι ακόμα πιθανό ορισμένοι να αντιλαμβάνονται πως μερικοί εγκληματίες δεν αξίζουν τη θανατική ποινή, αλλά το να υπάρχει υποχρεωτική επιβολή της θανατικής ποινής είναι γι'αυτούς τόσο σημαντικό, ώστε είναι διατεθειμένοι να θυσιάσουν τους

λίγους των οποίων η θανατική εκτέλεση είναι άδικη προκειμένου να διασφαλίσουν τη θανατική ποινή για όλους εκείνους που πραγματικά την αξίζουν. Κατά την τρίτη προτεινόμενη εκδοχή η αντίφαση αυτή υποδηλώνει την αντίθεση μεταξύ της αφηρημένης επιθυμίας των ανθρώπων για έναν αυστηρό κανόνα και της απροθυμίας τους να τον θέσουν σε εφαρμογή. Έτσι, όπως χαρακτηριστικά σημειώνουν οι συγγραφείς, "οι άνθρωποι μπορεί να μην είναι τελικά αδαείς όσον αφορά το νόημα του όρου "mandatory" μπορεί πράγματι να εννοούν ό,τι λένε: "ότι θέλουν ο νόμος να ορίζει πως η επιβολή της θανατικής ποινής είναι υποχρεωτική, αλλά ότι θέλουν επίσης να διατηρούν το δικαίωμα να κάμπτουν αυτό το νόμο"⁷³.

VII. Η στάση της κοινής γνώμης ως ενόρκων έναντι της θανατικής ποινής.

71. Όσο ισχυρή κι αν εκδηλώνεται η στάση των υποστηρικτών της θανατικής ποινής, είναι αβέβαιο σε τί πραγματικά συνίσταται η υποστήριξή τους. Αυτή σε πολλές περιπτώσεις μειώνεται σημαντικά όταν γίνεται διάκριση μεταξύ της υποστήριξης γενικά και αφηρημένα και της υποστήριξης σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Πολλοί θέλουν τη θανατική ποινή στα χαρτιά αλλά αποδοκιμάζουν τις θανατικές εκτελέσεις ή είναι απρόθυμοι να δεχτούν τη θανατική ποινή σε οποιαδήποτε συγκεκριμένη υπόθεση. Υπάρχει δηλαδή αυτό που ο H. Dumont⁷⁴ ορίζει ως "φυσική αποστασιοποίηση" (*distanciation physique*) ανάμεσα στη θεωρητική και την πρακτική αποδοχή της θανατικής ποινής.

72. Σύμφωνα με τα δεδομένα των ερευνών (Bohm and Aveni 1985· Ellsworth and Ross, 1983· Jurow, 1971) στην ερώτηση "αν είσατε ένορκοι σε μιά δίκη όπου ο κατηγορούμενος, αν κηρυχθεί ένοχος, αυτομάτως θα καταδικασθεί σε θάνατο, θα καταδικάζατε αυτόν τον κατηγορούμενο;" το ποσοστό των ερωτώμενων που εξακολουθούν να υποστηρίζουν αφηρημένα τη θανατική ποινή μειώνεται σημαντικά: Περισσότεροι από τους μισούς απάντησαν πως είτε θα απαιτούσαν πολύ περισσότερες αποδείξεις για να καταδικάσουν είτε δεν θα καταδικάζαν καθόλου αν η ποινή ήταν θάνατος⁷⁵. Περισσότεροι από τους μισούς πάλι δεν θα υποστήριζαν τη θανατική ποινή αν έπρεπε να παίξουν ενεργό ρόλο στην εφαρμογή της (είτε ως ένορκοι είτε, ακόμα περισσότερο, αν ήταν εκείνοι που έπρεπε να τραβήξουν το μοχλό ενεργοποίησης της εκτέλεσης)⁷⁶.

73. Σύμφωνα με επιπλέον στοιχεία που αναφέρουν οι Ellsworth and Ross⁷⁷, όταν γίνεται η περιγραφή μιας αληθινής υπόθεσης η απροθυμία να προταθεί η θανατική ποινή γίνεται ακόμα μεγαλύτερη. Η Phoebe Ellsworth διάβασε στους ερωτώμενους μια περιγραφή των συνθηκών του εγκλήματος και της ταυτότητας του κατηγορουμένου σε τρεις αληθινές περιπτώσεις, όπου πράγματι ο κατηγορούμενος είχε καταδικαστεί σε

θάνατο, και τους ζήτησε να προτείνουν μια ποινή. Παρότι η πλειοψηφία του δείγματος ήταν υπέρ της θανατικής ποινής και πολλοί από αυτούς υποστήριζαν και την υποχρεωτική (mandatory) επιβολή της, το ποσοστό που πρότεινε τελικά τη θανατική ποινή ήταν μόνο 15% για τη μια περίπτωση (φόνος αστυνομικού) και 10% για καθεμία από τις δύο άλλες (προμελετημένη ανθρωποκτονία). Και εδώ οι ερωτώμενοι υπερασπίστηκαν έντονα τις αντιλήψεις τους (attitudes), αλλά δεν έδειχναν να θεωρούν πως οι αντιλήψεις τους αυτές δεσμεύουν τη στάση τους απέναντι στις συγκεκριμένες περιπτώσεις.

74. Τα ποσοτικά δεδομένα από τη μεριά τους ενισχύουν τις παραπάνω παρατηρήσεις. Ο Δικαστής White εκτιμά ότι "το λιγότερο σε εννέα από τις δέκα περιπτώσεις οι ένορκοι δεν επέβαλαν τη θανατική ποινή", κι ο Δικαστής Stewart υποστηρίζει πως γενικά οι ένορκοι δεν έχουν επιβάλει τη θανατική ποινή σε τέσσερις από τις πέντε περιπτώσεις όπου είχαν τη διακριτική δυνατότητα. Όπως συμπληρώνουν οι Ellsworth and Ross, ακόμα και στις λίγες περιπτώσεις όπου οι ένορκοι ζήτησαν τη θανατική ποινή, οι κατηγορούμενοι είναι πιθανότερο να είχαν απέναντί τους ασυνήθιστα σκληρούς ενόρκους παρά να είχαν διαπρόξει κάποιιο εξεχόντως αποτρόπαιο έγκλημα⁷⁸.

75. Βέβαια η ψυχολογία των ενόρκων την ώρα της δίκης είναι ένα μεγάλο ξεχωριστό κεφάλαιο⁷⁹. Η στάση τους παρουσιάζει σαφή αντιστοιχία με τα κοινωνικά - χαρακτηριστικά γνωρίσματα που διακρίνουν υποστηρικτές και αντιτιθεμένους στο θέμα της θανατικής ποινής [π.χ. ο συντηρητικός - αυταρχικός τύπος, ο μετρώμενος στην περίφημη F-scale (fascism scale), τείνει να καταδικάζει αυστηρότερα κι είναι πιο επιρρεπής στο να ζητήσει τη θανατική ποινή, δείχνοντας επίσης αυξημένη εχθρότητα έναντι ατόμων χαμηλού κοινωνικού status, κλπ.]⁸⁰.

Αρκετές έρευνες έχουν καταδείξει πως η στάση των ενόρκων μπορεί να επηρεάζεται καθοριστικά από παράγοντες όπως ο πιθανός βαθμός ταύτισης με τον κατηγορούμενο, η κοινωνική υπόσταση αλλά και φυσική εμφάνιση του κατηγορουμένου -π.χ. οι πιο ευπαρουσίαστοι τείνουν να κρίνονται με μεγαλύτερη επιεικεία (Efran, 1974· Levantahl and Kratochwill, 1977)- η φυλετική του προέλευση και σε σχέση με αυτήν του θύματος, η στάση κι οι χειρονομίες του στο δικαστήριο κλπ· αλλά και η στάση των υπολοίπων ενόρκων, ως δύναμη της πλειοψηφίας, επηρεάζει κι αυτή⁸¹.

76. Αξίζει να σημειώσουμε πως μετά την υπόθεση Witherspoon v. Illinois (1968), οι ένορκοι που μπροστά στο δικαστήριο δηλώνουν πως είναι συνειδησιακά αντίθετοι στη θανατική ποινή εξαιρούνται κατά τη φάση της επιβολής της ποινής, παραμένουν ωστόσο στη διαδικασία μέχρι την αθώωση ή καταδίκη του κατηγορουμένου. Στην Καλιφόρνια το ίδιο συμβαίνει και με εκείνους που δείχνουν πως αυτομάτως θα ψήφιζαν υπέρ της θανατικής ποινής⁸².

77. Το ζήτημα παραμένει ότι οι ένορκοι παρά τη θεωρητική αποδοχή

της θανατικής ποινής είναι απρόθυμοι να την υποστηρίξουν όταν πρόκειται για συγκεκριμένες περιπτώσεις, κι αυτό οι Ellsworth and Ross⁸³ το ερμηνεύουν ως συνέπεια του ότι οι στάσεις τους απέναντι στη θανατική ποινή είναι "συμβολικές" (symbolic attitudes), αόριστες και ιδεολογικές⁸⁴. Το ότι οι άνθρωποι αποδέχονται τη θανατική ποινή γίνεται σε σχέση με κάποιο "αρχέτυπο", "στερεότυπο" στυγνού εγκληματία που αξίζει να τιμωρηθεί με την εσχάτη των ποινών για τις απάνθρωπες πράξεις του. Αυτό ως ένα "set of expectations"⁸⁵ είναι μία απόλυτη, ιδεατή σύλληψη. Όταν όμως πρόκειται για κάποια συγκεκριμένη περίπτωση κατηγορουμένου, τότε οι ένορκοι έχουν μπροστά τους μια απτή και τρωπή ανθρώπινη προσωπικότητα με όλες τις αδυναμίες της, και στη συνείδησή τους ανακαλούνται όλες οι αμφιβολίες, τα ενδεχόμενα ελαφρυντικά ή και τα πιθανά αποθέματα ανθρώπινου οίκτου. Δεν μπορούμε να μη σημειώσουμε πως κι ο στυγνότερος δολοφόνος στο εδώλιο του κατηγορουμένου είναι ένας αδύναμος άνθρωπος αντιμέτωπος -μόνος του- με έναν ολόκληρο κατασταλακτικό μηχανισμό και την απειλή μιας βαρύτατης τιμωρίας· επομένως η βεβαιότητα μιας απόλυτης θεωρητικής αντιμετώπισης σχετικοποιείται, η άτεγκτη σκληρότητα εξανθρωπίζεται και μετριάζεται κι οι ένορκοι αδυνατούν να σηκώσουν το βάρος της απόφασης για θανατική εκτέλεση.

VIII. Οι αντιλήψεις της κοινής γνώμης για ζητήματα της ποινικής διαδικασίας.

78. Σε παραπάνω τμήμα της εργασίας⁸⁶ περιγράφηκαν τα κύρια κοινωνικά-χαρακτηρολογικά γνωρίσματα των δύο μεριδών της κοινής γνώμης, και αναφέρθηκε πως οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής τείνουν περισσότερο στο λεγόμενο "crime control model", ενώ οι αντιτιθέμενοι δεν αφήνουν την ανάγκη καταπολέμησης του εγκλήματος να κυριαρχήσει ως τυφλή σκοπιμότητα, προτάσσοντας ως απαραίτητες τις ατομικές συνταγματικές ελευθερίες και την τήρηση των δικονομικών εγγυήσεων ("due process model").

79. Το σχετικό ερωτηματολόγιο της έρευνας Ellsworth and Ross⁸⁷ επιβεβαιώνει κατ' αρχήν το διαχωρισμό αυτό. Πιο ομοιογενείς είναι οι απαντήσεις των αντιτιθεμένων (opponents), ενώ όσον αφορά την κατηγορία των υποστηρικτών, όπως χαρακτηριστικά σημειώνουν οι συγγραφείς, "το πορτραίτο του υποστηρικτή της θανατικής ποινής ως προσώπου που είναι διατεθειμένο να ακυρώσει ολόκληρη τη Διακήρυξη δικαιωμάτων του Ανθρώπου προς όφελος ενός πιο αποτελεσματικού ελέγχου του εγκλήματος, είναι μία υπερβολή"⁸⁸. Πράγματι ο βαθμός υποστήριξης των συνταγματικών εγγυήσεων είναι γενικά υψηλός, οι δε υποστηρικτές της θανατικής ποινής, όσο το ποσοστό τους αυξάνεται, εμφανίζονται, σύμφωνα με τους Ellsworth and Ross, μετριοπαθέστεροι στις πολιτικές τους

αντιλήψεις απ' ό,τι παλιότερα δεδομένα τους παρουσίαζαν. Αυτή η πολιτικά μετριοπαθής "middle of the road" κατηγορία υποστηρικτών της θανατικής ποινής είναι κι εκείνη με τη λιγότερο αντεκδικητική (retributive) στάση, και η πιο προσαρμόσιμη όποτε οι πληροφορίες και τα επιχειρήματα για τη θανατική ποινή μεταστρέφονται⁸⁹.

80. Στα συγκεκριμένα ερωτήματα της έρευνας τώρα: Όλοι (96% του συνόλου του δείγματος) συμφωνούν πως ο κατηγορούμενος έχει αναφαίρετο το δικαίωμα του συνηγόρου. Στην πρόταση ότι οι αποδείξεις που συγκεντρώνονται με παράνομη έρευνα δεν πρέπει ποτέ να λαμβάνονται υπόψη από το δικαστήριο, ο μέσος όρος (με υψηλό βέβαια το ποσοστό αντιτιθεμένων) είναι θετικός. Το ποσοστό των υποστηρικτών είναι επακριβώς μοιρασμένο μεταξύ θετικής και αρνητικής απάντησης και έκπληξη -από πρώτη άποψη- προκαλεί το ότι οι αναποφάσιστοι φαίνονται να παρουσιάζονται πιό "σκληροί" οπαδοί του "crime control model" από τους ίδιους τους υποστηρικτές, αφού κατά 54% απαντούν αρνητικά στο ερώτημα. Η ίδια αναλογία απαντήσεων μεταξύ υποστηρικτών και αντιτιθεμένων ακολουθείται και στο ερώτημα για το επιτρεπτό των τηλεφωνικών υποκλοπών από την αστυνομία κάθε φορά που υπάρχουν σοβαρές υποψίες για εγκληματική δραστηριότητα: κι εδώ οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής είναι μοιρασμένοι εξίσου μεταξύ θετικής και αρνητικής απάντησης. Η διαφορά του ερωτήματος αυτού σε σχέση με το προηγούμενο είναι πως τώρα οι αναποφάσιστοι είναι κατά 56% αντίθετοι προς την υιοθέτηση ενός "σκληρού" crime control model, αφού δεν δέχονται την παραβίαση του απορρήτου της τηλεφωνικής επικοινωνίας όποτε η αστυνομία το κρίνει ως αναγκαίο.

Δεν πρόκειται ωστόσο για αντίφαση στη στάση των αναποφασιστών, μία που, όπως οι Ellsworth and Ross ερμηνεύουν, οφείλεται στην απροθυμία τους να υιοθετήσουν οποιαδήποτε δήλωση περιέχει απόλυτους όρους όπως "ποτέ" ή "κάθε φορά"⁹⁰.

Εξάλλου, η πλειοψηφία όλων των κατηγοριών συμφωνεί πως η δυνατότητα προσφυγής σε ανώτερο βαθμό που έχουν οι κατηγορούμενοι είναι απαραίτητο δικαίωμά τους. Στην ερώτηση δε αν η ομολογία του κατηγορουμένου πρέπει να λαμβάνεται υπόψη από το δικαστήριο ανεξαρτήτως του πως αποσπάσθηκε, μια ισχυρή πλειοψηφία του δείγματος (70%) τάσσεται εναντίον, και μεταξύ αυτών ένα σαφές ποσοστό 61% των υποστηρικτών.

81. Είναι πράγματι φανερό πως ακόμα και μεταξύ των υποστηρικτών της θανατικής ποινής οι βασικές ατομικές ελευθερίες και τα στοιχειώδη δικονομικά δικαιώματα του κατηγορουμένου -στο απυρόβλητο σχεδόν άλλωστε της διμερούς πολιτικής αντιπαράθεσης- απολαμβάνουν προστασίας. Τα διαθέσιμα στοιχεία που έχει υπόψη της αυτή η εργασία δεν επαρκούν για να δώσουν μιαν απάντηση στο ερώτημα αν η στάση αυτή που υιοθετούσε η κοινή γνώμη το 1974 παραμένει αντιπροσωπευτική και για τα σημερινά αμερικανικά δεδομένα, 15 χρόνια μετά. Είναι πιθανό με

την αύξηση του αριθμού των υποστηρικτών της θανατικής ποινής να έχουν αμβλυνθεί ακόμα περισσότερο τα χαρακτηριστικά που τείνουν στο λεγόμενο *crime control model*, κι οι Ellsworth and Ross μάλλον αυτή την εκδοχή θα υποστήριζαν. Είναι όμως επίσης πιθανό να έχει συμβεί το αντίστροφο· δηλαδή η ενδυνάμωση της αντίληψης για την αναγκαιότητα της θανατικής ποινής να έχει οδηγήσει μία μεγάλη μερίδα υποστηρικτών της στην υποχώρηση από προϋπάρχουσες πεποιθήσεις τους για την ανάγκη προστασίας των θεμελιωδών πολιτικών και δικονομικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου. Δυστυχώς καμμία από τις δύο αυτές υποθέσεις δεν μπορεί να ελεγχθεί με βάση σημερινά δεδομένα, και γι' αυτό περιοριζόμαστε στα ήδη παρατεθέντα συμπεράσματα των Ellsworth and Ross.

82. Η ερώτηση τέλος που πρέπει να επισημάνουμε ιδιαίτερα απ' όλο το σχετικό ερωτηματολόγιο της έρευνας είναι εκείνη που διατυπώνεται ως εξής: "Στην προσπάθειά τους να προστατεύσουν τα συνταγματικά δικαιώματα των κατηγορουμένων, τα δικαστήρια έχουν κάνει πολύ δύσκολη την καταδίκη ανθρώπων ενόχων για σοβαρά εγκλήματα".

Η ερώτηση αυτή κάνει επίκληση κυρίως στα συναισθήματα οργής ή απογοήτευσης της κοινής γνώμης κάθε φορά που βλέπει κάποιον εγκληματία να αθώνεται ή να τιμωρείται κατά την αντίληψή της ελαφρά. Επειδή η παραδοχή της διαπίστωσης αυτής από μόνη της δεν συνεπάγεται απαραίτητα και συγκατάθεση στον περιορισμό των συνταγματικών δικαιωμάτων, η κοινή γνώμη του δείγματος συμφωνεί με την πρόταση κατά μέσο ποσοστό 61,5% (υποστηρικτές 76%, αναποφάσιστοι 61,5%, αντιτιθέμενοι 33%).

83. Γενικά οι περισσότερες δημοσκοπήσεις δείχνουν μια δυσφορία της κοινής γνώμης σε ό,τι αφορά τις ποινικές κυρώσεις που επιβάλλουν τα δικαστήρια, μέρος της οποίας πρέπει να είναι κι η δυσαρέσκειά της ότι αρκετοί είναι οι ένοχοι που τελικά αθώνονται. Όπως προκύπτει από αρκετές έρευνες, οι ερωτώμενοι βρίσκουν πως τα δικαστήρια είναι πολύ επιεική και θα προτιμούσαν σκληρότερες ποινές. Συγκεκριμένα, δημοσκοπήσεις που έγιναν από το Roper Public Opinion Research Center μεταξύ 1972 και 1980, συνήγαγαν πως το ποσοστό των ερωτωμένων που πιστεύουν ότι τα τοπικά τους δικαστήρια δεν αντιμετωπίζουν αρκετά αυστηρά τους εγκληματίες ανήλθε από 66% το 1972 σε 83% το 1980. Σύμφωνα με δημοσκόπηση του Gallup Poll (1981) το 20% των ερωτωμένων θεωρούν πως η επιεικεία των δικαστηρίων είναι ο πλέον σοβαρός παράγων αύξησης της εγκληματικότητας στις ΗΠΑ, και στην ίδια δημοσκόπηση το 13% χαρακτηρίζει την έλλειψη σκληρών κυρώσεων ως την πρώτη αιτία για την αύξηση των ποσοστών της εγκληματικότητας⁹¹. Φαίνεται λοιπόν πως είναι αρκετά σαφής η στάση της κοινής γνώμης στο ζήτημα της επιεικούς μεταχείρισης των εγκληματιών από τα δικαστήρια, και τα δεδομένα της έρευνας Ellsworth and Ross δεν κάνουν άλλο από το να την επιβεβαιώνουν⁹².

ΙΧ. Ο ρόλος των ειδησεογραφικών ΜΜΕ. - Η τηλεόραση.

84. Χρήσιμος είναι ένας ειδικώτερος εντοπισμός στην επιρροή που ασκούν τα ΜΜΕ. Ως η κύρια πηγή άντλησης των παραστάσεων και πληροφοριών της κοινής γνώμης επηρεάζουν καθοριστικά τη διαμόρφωση των στάσεων της και κατ' επέκταση και των ενδεχόμενων προτιμήσεών της σε ζητήματα αντεγκληματικής πολιτικής.

85. Συνοψίζοντας την πολυπλοκότητα της επίδρασης του ισχυρότερου μεταξύ των ΜΜΕ, της τηλεόρασης, ο Ουμπέρτο Έκο στο κλασσικό έργο του "Κήνσορες και Θεράποντες" έγραψε: "Από εδώ, λοιπόν, απορρέει η σπουδαιότητα ορισμένων μελετών, ψυχολογικών (κατάσταση του θεατή μπροστά στην οθόνη) και κοινωνιολογικών (μετατροπές που προκλήθηκαν από τη συνεχή άσκηση αυτής της κατάστασης στις ανθρώπινες ομάδες και είδος αιτημάτων που απευθύνουν οι ομάδες στο μέσον)· κι έπειτα ακολουθούν τα προβλήματα της κοινωνικής ψυχολογίας (νέες συλλογικές συμπεριφορές, αντιδράσεις που οφείλονται σ' ένα νέο είδος ψυχολογικής σχέσης που ασκείται σε μια συγκεκριμένη κοινωνιολογική κατάσταση· με όλες τις συνέπειες που αυτό επιβάλλει στην ιστορία της παιδείας), και επομένως της πολιτιστικής ανθρωπολογίας (γέννηση νέων μύθων, ταμπού, συστημάτων παραδοχών), της παιδαγωγικής και φυσικά της πολιτικής"⁹³.

86. Μια πρόσφατη έρευνα των R. Gebotys, J. Roberts and B. Das Gupta⁹⁴ εξετάζει τη σχέση μεταξύ παρακολούθησης των ειδησεογραφικών μέσων και διαβάθμισης των εγκλημάτων με κριτήριο τη βαρύτητά τους. Το βασικό εξαγόμενο από την έρευνα αυτή είναι ότι συχνή παρακολούθηση των ειδήσεων από την τηλεόραση είναι ανάλογη με αυστηρότερες εκτιμήσεις του κοινού για τη βαρύτητα των εγκλημάτων.

87. Η έρευνα των τριών Καναδών επιστημόνων έγινε σε δείγμα 379 συνολικά ατόμων, τυχαία επιλεγμένων, με μέτρια αντιπροσωπευτικότητα και συνακόλουθα αρκετές πιθανότητες απόκλισης ή σφάλματος⁹⁵. Εν πάση περιπτώσει προέκυψαν πολύ ενδιαφέροντα επιμέρους στοιχεία και συμπεράσματα.

88. Το άμεσο ζητούμενο της έρευνας ήταν η αποτίμηση της βαρύτητας (seriousness rating) εννέα εγκλημάτων, με κατώτερο βαθμό το 1 και ανώτερο το 7. Η διαβάθμιση παρουσίασε την ακόλουθη σειρά: σεξουαλική επίθεση (6,54), επικίνδυνη για πρόκληση σωματικής βλάβης ή και θανάτου οδήγηση (impaired driving) (6,26), προσωπική επίθεση (5,80), ληστεία (5,35), διάρρηξη (4,89), κλοπή προσωπικής ιδιοκτησίας (4,66), κλοπή οικιακής ιδιοκτησίας (4,49), κλοπή μηχανοκίνητου (4,41), βανδαλισμός (4,36).

89. Ενδεχόμενο ελάττωμα της έρευνας πάντως είναι ότι η αιτώδης συνάρτηση που συνάγει μεταξύ παρακολούθησης των ειδησεογραφικών

μέσων και υψηλότερης "βαθμολόγησης" των εγκλημάτων ως προς τη σοβαρότητά τους δεν μπορεί να είναι ασφαλής διότι τα δύο στοιχεία συνδέονται μεταξύ τους με πολύ έμμεση συνάφεια: πριν την αποτίμηση παρεμβάλλεται πλήθος παραγόντων -κυρίως βιωματικών- που επιδρούν καθοριστικότερα και ειδικότερα στην αντίληψη περί βαρύτητας κάποιου ή κάποιων εγκλημάτων, ώστε να αλλοιώνουν το τελικό εξαγόμενο χωρίς το αίτιο της αλλοίωσης αυτής να γίνεται αντιληπτό.

90. Μεταξύ των άλλων πορισμάτων της έρευνας προκύπτει πως η μετάδοση των ειδήσεων από την τηλεόραση έχει την ισχυρότερη επίδραση στη διαμόρφωση συνείδησης του κοινού για τη σοβαρότητα των εγκλημάτων σε σχέση με τις ραδιοφωνικές ειδήσεις ή την έντυπη ημερήσια ειδησεογραφία⁹⁶, παρότι και τα τρία μέσα έχουν σχεδόν ίση ακροαματικότητα / αναγνωσιμότητα. Η υπεροχή των τηλεοπτικών ειδήσεων μπορεί να οφείλεται κατά πρώτον στη μεγαλύτερη εντύπωση εγκυρότητας τους κι ακόμα στην επιλεκτικότερη παρουσίαση των σοβαρότερων ή πιο ασυνήθιστων εγκλημάτων, και βέβαια στο δραστικό *impract* της τηλεοπτικής απεικόνισης. Εξάλλου μια εθνικής κλίμακας δημοσκόπηση που έγινε το 1988 στον Καναδά διαπίστωνε ότι το 53% του κοινού βασίζεται στην τηλεόραση ως κύρια πηγή πληροφόρησης για τα εγκλήματα και τις ποινές τους, έναντι 31% που αρκείται στις εφημερίδες και 11% στο ραδιόφωνο.⁹⁷

91. Ο ακριβής "μηχανισμός" που επηρεάζει την αποτίμηση της βαρύτητας των εγκλημάτων παραμένει αβέβαιος κατά τους συγκεκριμένους ερευνητές-συγγραφείς. Η τηλεόραση δημιουργεί ενδιαφέρον για ορισμένα εγκλήματα (π.χ. ληστείες, επιθέσεις, ανθρωποκτονίες) με το να δίνει έμφαση στις πιο βίαιες και αποκρουστικές μορφές τους, οπότε λογικά θα έπρεπε να επηρεάζεται η αποτίμηση της βαρύτητας (*seriousness rating*) μόνο εκείνων. Δεν προκύπτει όμως αυτό από την έρευνα Gebotys, Roberts and Das Gupta. Η συχνή παρακολούθηση των ειδησεογραφικών μέσων επηρεάζει αυξητικά την αποτίμηση βαρύτητας και των εγκλημάτων εκείνων που εμφανίζονται σπάνια στις ειδήσεις (π.χ. κλοπή μηχανών). Η θεωρητική ερμηνεία που προτείνεται (θεωρία της ανταποδοτικής δικαιοσύνης - *retributive justice hypothesis*) υποστηρίζει πως τα ειδησεογραφικά μέσα, κυρίως η τηλεόραση, επιδρούν στην εκτιμητική κρίση για τη βαρύτητα των εγκλημάτων με το να αφυπνίζουν την επιθυμία για αυστηρότερες ποινές: έτσι οδηγούν και σε αυστηρότερες κρίσεις για τη βαρύτητα των εγκλημάτων⁹⁸.

92. Όπως είναι φανερό⁹⁹ η στάση της κοινής γνώμης απέναντι στη θανατική ποινή εξαρτάται άμεσα από την απαξιολογική βαρύτητα που φέρουν ορισμένα εγκλήματα στα μάτια της. Αν π.χ. το έγκλημα της σεξουαλικής επίθεσης βαθμολογείται με 6,54 και της επικίνδυνης οδήγησης με 6,26 στην κλίμακα βαρύτητας 1-7, τότε μικρή είναι η απόσταση που χωρίζει την κοινή γνώμη από το να ζητήσει την ποινή του θανάτου

για τα εγκλήματα αυτά ή για όσα άλλα θεωρεί ότι έχουν ανάλογη απαισιολογική βαρύτητα.

93. Το βασικό συμπέρασμα της έρευνας Gebotys-Roberts-Das Gupta είναι ότι η συχνότητα (4-5 μέρες εβδομαδιαίως κατά μέσο όρο) παρακολούθησης των τηλεοπτικών ειδήσεων επιδρά στο βαθμό βαρύτητας που τείνει να αποδίδει ο θεατής στα διάφορα εγκλήματα: επομένως η συχνή παρακολούθηση των τηλεοπτικών ειδήσεων δημιουργεί επιρρέπεια ή προδιάθεση αποδοχής της θανατικής ποινής για τα αποτιμώμενα ως βαρύτερα εγκλήματα;

Δύσκολο να γίνει αποδεκτό ένα τέτοιο συμπέρασμα. Εξάλλου μπορεί να αντιπροβληθεί η εξής υπόθεση: Η συχνότητα παρακολούθησης των τηλεοπτικών ειδήσεων λειτουργεί εύλογα και ως τεκμήριο συχνότερης παρακολούθησης των τηλεοπτικών προγραμμάτων γενικότερα. Αν κατατεθεί η στατιστική παρατήρηση ότι η τηλεόραση αποτελεί το βασικό μέσο ψυχαγωγίας κατά κύριο λόγο των μεσαίων και χαμηλότερων κοινωνικομορφωτικών στρωμάτων και λιγότερο των υψηλότερων¹⁰⁰, που κατά συνέπεια δεν είναι τόσο συχνοί θεατές των τηλεοπτικών ειδήσεων, τότε το παραπάνω προτεθέν συμπέρασμα ότι οι συχνοί θεατές είναι ευεπίφοροι στην αυστηρότερη αντιμετώπιση των εγκλημάτων μεταφράζεται στη διαπίστωση ότι τα μεσαία - κατώτερα κοινωνικομορφωτικά στρώματα είναι αυστηρότερα στην αξιολόγηση της βαρύτητας των εγκλημάτων.

Η διαπίστωση αυτή ανταποκρίνεται πράγματι στα διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα¹⁰¹. Είναι όμως ένας ήδη γνωστός δημογραφικός παράγοντας που προηγείται της παραμέτρου "συχνότητα παρακολούθησης τηλεόρασης" και επομένως περιάγει πιθανώς σε ανυποληψία την αξία της συνάρτησης: "συχνότητα παρακολούθησης τηλεοπτικών ειδήσεων" => βαρύτερη αξιολόγηση των εγκλημάτων.

94. Μπορούμε επομένως να καταλήξουμε σ' ένα τελικό διττό συμπέρασμα, ως σύνθεση όλων των προηγούμενων υποθέσεων και διαπιστώσεων:

α) Η συχνότητα παρακολούθησης των τηλεοπτικών ειδήσεων λειτουργεί ως ένδειξη αυστηρότερης αντιμετώπισης των εγκλημάτων και άρα ευκολότερης αποδοχής της θανατικής ποινής ως ενδεικνύμενης κύρωσης για τα βαρύτερα απ' αυτά.

β) Η υψηλή αποτίμηση της βαρύτητας των σοβαρότερων εγκλημάτων συμπαρασύρει σε αυστηρότερη αποτίμηση και τα ελαφρότερα εγκλήματα.

X. Συμπεράσματα.

95. Αυτά που μπορούμε με βεβαιότητα να γνωρίζουμε για τους ακριβείς παράγοντες που διαμορφώνουν τις στάσεις της κοινής γνώμης έναντι της θανατικής ποινής είναι τελικά και περιορισμένα και ανεπαρκή. Είναι τόσες οι επιρροές, ποικίλες και αδιόρατες, που παρεισφύουν, και τόσο ουσιαστικοί οι ατομικοί διαφορισμοί, που είναι ίσως α priori αδύνα-

τον να καταγραφούν με μιά εκ των άνω απρόσωπη στατιστική διαδικασία, όσο διεισδυτικά κι αν είναι τα ερωτήματά της. Δεν είναι καθόλου τυχαίο πως πολλές έρευνες, εξίσου αξιόπιστες μεταξύ τους, εμφανίζονται να αντικρούουν η μια τα συμπεράσματα της άλλης. Ως γενική παρατήρηση θα μπορούσε να ειπωθεί πως οι αντιτιθέμενοι στη θανατική ποινή δείχνουν να έχουν "ζυγίσει" το ζήτημα κάπως περισσότερο από τους υποστηρικτές αλλά κι αυτή ακόμα η απλούστατη σημείωση προσκρούει με τη σειρά της σε ένα πιθανό ανυπολόγιστο πλήθος εξαιρέσεων.

96. Υπάρχει εν πάση περιπτώσει μια ασφαλής σταθερά, που προκύπτει ως συνισταμένη από το σύνολο των στοιχείων, ερευνών και άρθρων και από την παρούσα εργασία, κι αυτή είναι πως ισχυρότατες τάσεις οδηγούν την κοινή γνώμη, κατά μεγάλο ποσοστό, στην αποδοχή της θανατικής ποινής. Αυτή έχει μια ιστορία τουλάχιστον δεκαετιών, έναν ρυθμό μεγέθυνσης και μια δυναμική που πιθανότατα ιχνηλατεί τις πηγές της στην ίδια τη μέση ανθρώπινη συνείδηση και αυτό σημαίνει πως δεν αντιμετωπίζεται ούτε με περιστασιακούς πολιτικούς χειρισμούς, ούτε με εκ των άνω εξορκισμούς. Μια στάση που εγκολπώνεται η μεγάλη πλειοψηφία μιας δημοκρατικής κοινωνίας δεν μπορεί να ρίχνεται στην πυρά ως "βάρβαρη" ή "ανήθικη" στάση· άλλωστε δεν υπάρχει αυθεντικότερη ηθική από την "κρατούσα", εκείνη που εν δυνάμει νομιμοποιεί η συλλογική συνείδηση μιας κοινωνίας.

97. Η κατανόηση κι όχι καταδίκη ήταν εξαρχής ο σκοπός αυτής της εργασίας. Αδιάφορη επομένως παρέμεινε στα πλαίσιά της η προσωπική - ανεπιφύλακτα αντίθετη- τοποθέτηση του γράφοντος έναντι της θανατικής ποινής, που άλλωστε μπορεί κι αυτή με τη σειρά της να είναι προϊόν κάποιου υποκειμενικού attitude.

98. Μα εδώ ακριβώς είναι που εντοπίζεται το ζήτημα. Διότι, όπως φάνηκε, οι προσωπικοί υποκειμενισμοί της κοινής γνώμης είναι -μέσω της ποσοτικής συνάθροισής τους- εκείνοι στους οποίους οφείλουμε την αντικειμενικότητα παρατήρησης πως η πλειοψηφία των ανθρώπων αποδέχεται τη θανατική ποινή όχι από αντικειμενική γνώση ή έστω αντικειμενική εκτίμηση των περιστάσεων, αλλά μέσα από μια διαδικασία μεροληπτικής αφομοίωσης πληροφοριών που κινείται προς την κατεύθυνση της ισχυροποίησης προϋπαρχουσών αντιλήψεων. Το κοινό δεν είναι ιδιαίτερα πληροφορημένο αλλά αυτό δεν κλονίζει τη βεβαιότητα των πεποιθήσεών του έναντι της θανατικής ποινής.

Στην πραγματικότητα -παρότι οι συγγραφείς δεν το αναφέρουν- υπάρχει, όπως προκύπτει, μια ουσιώδης διάκριση μεταξύ ελλείπουσας πληροφόρησης και ψυχολογικής υφής άγνοιας. Η πρώτη αφορά γεγονότα και στατιστικά στοιχεία που συνθέτουν το γνωστικό γύρω από τη θανατική ποινή πλαίσιο και που η γνώση ή άγνοιά τους, ανεξαρτήτως του πόσο σημαντικά είναι, αφήνουν ανεπηρέαστες τις στάσεις της κοινής γνώμης. Η δεύτερη αφορά επίσης γεγονότα και στοιχεία, που συνθέτουν

όμως όχι το καθαρά γνωστικό αλλά περισσότερο το ψυχολογικό περιβάλλον του ζητήματος της θανατικής ποινής: αυτά συνδέονται άμεσα με το φόβο της κοινής γνώμης έναντι της βαρειάς εγκληματικότητας κι επομένως επηρεάζουν αποφασιστικά τη διαμόρφωση των στάσεων της.

99. Το κοινό λοιπόν στην πλειοψηφία του υποστηρίζει τη θανατική ποινή προβάλλοντας κατά πρώτο λόγο τη δικαιολογία της αποτρεπτικότητας, βλέποντάς την στην πραγματικότητα - συμβολικά - ως τη μόνη ενδεικνυόμενη τιμωρία απάνθρωπων εγκληματιών και εκφορτίζοντας έτσι την ψυχολογική του ανάγκη για "αληθινή" απονομή δικαιοσύνης. Υπάρχει δηλαδή μια ηθική απολυτότητα στη στάση του κοινού, που εκδηλώνεται με αυθορμητισμό ακριβώς διότι δεν δεσμεύεται από κοινωνικές και νομικές συμβάσεις, αλλά ούτε και από τη σχετικότητα των πραγματικών περιστάσεων. Όταν όμως καλείται να λάβει κι αυτές υπόψη του, και να αποφασίσει όχι σχεδιάζοντας κινήσεις επί χάρτου αλλά τραβώντας το μοχλό ενεργοποίησης της εκτέλεσης, τότε αναδιπλώνεται σημαντικά αδυνατώντας να δεχτεί τη συγκεκριμένη εφαρμογή αυτού που μόλις προηγουμένως ασμένως επιδοκίμασε στη θεωρία.

100. Αντιφατική λοιπόν, φαινομενικά τουλάχιστον, η στάση της κοινής γνώμης, ενσαρκώνει ωστόσο την εύλογη -και αιώνια- αντίφαση μεταξύ θεωρίας και πράξης, ηθικής στο επίπεδο του απόλυτου και ηθικής στο επίπεδο του εφικτού.

Έτσι όταν ερωτάται για τις επιβαλλόμενες ποινές απαντά πως είναι ελαφρές, αλλά όταν καλείται η ίδια να τις επιβάλει, ως ένορκοι, επιβάλλει ακόμη ελαφρότερες. Ή οι γυναίκες: είναι λιγότερο θετικές απέναντι στην θανατική ποινή παρ' ό,τι ο φόβος τους είναι μεγαλύτερος, κι η από μέρους τους αποτίμηση βαρύτητας των εγκλημάτων αυστηρότερη. Και η κεντρική αντίφαση: όσο σθεναρή κι ανυποχώρητη κι αν εμφανίζεται η στάση της κοινής γνώμης, τόσο ασαφείς και ομιχλώδεις είναι οι συγκεκριμένοι λόγοι που παρουσιάζει γι' αυτήν (τα διάφορα επιχειρήματα γίνονται δεκτά αδιάκριτα και απερίσκεπτα, ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ομαδοποιούνται, με μια ψυχολογική διαδικασία "ναι σε όλα" όσα υποστηρίζουν τη στάση μου, και "όχι" συλλήβδην στα αντίθετα).

101. Είναι αμφίβολο τελικά τί επιρροή θα μπορούσε να έχει η πληροφόρηση της κοινής γνώμης στην αλλαγή της στάσης της απέναντι στη θανατική ποινή. Είναι πολύ πιθανό -μια που η διαμόρφωσή της δεν είναι προϊόν καθαρά νοητικής διαδικασίας αλλά περισσότερο συναισθηματικής παρόρμησης- πως ένα "συγκινησιακό σοκ" (π.χ. η αποκάλυψη της αθωότητας ενός εκτελεσθέντος με όλες τις συγκλονιστικές ανθρώπινες λεπτομέρειες, ή η έμφαση από πλευράς ΜΜΕ στον εύθραυστο χαρακτήρα και τις τραγικές συνθήκες οικογενειακής ή κοινωνικής προέλευσης ενός εγκληματήσαντος) θα ασκούσε ισχυρότερη αποτρεπτική επίδραση στις τάσεις αποδοχής της θανατικής ποινής από μian ολόκληρη "ορθολογιστική" καμπάνια επιχειρηματολογίας εναντίον της. Κι αυτό διότι η συμ-

βολική νοητική λειτουργία μέσω της οποίας η κοινή γνώμη τείνει να τοποθετείται έναντι της θανατικής ποινής έχει και την έννοια της επιλογής ως σημείων αναφοράς των συγκεκριμένων "υποδειγματικών" περιπτώσεων εγκλημάτων. Έτσι π.χ. το ποσοστό γενικότερης υποστήριξης της θανατικής ποινής πρέπει να εμφανίζεται συγκριτικά υψηλότερο σε μια συγκυρία π.χ. βαρείας εγκληματικότητας που προσωποποιείται π.χ. μέσω ενός αδίστακτου κολομβιανού druglord που οι ΗΠΑ κατάφεραν να πετύχουν την έκδοσή του, ή ενός χαρακτηριστικά αποκρουστικού δολοφόνου (όπως στα καθ'ήμας η περίπτωση Παπαδόπουλου της διαβόητης "Εταιρείας").

102. Εξάλλου η εν ευρεία έννοια οπτικοποιημένη παρουσίαση τέτοιων περιπτώσεων στα μάτια του κοινού φέρει, με την υποβλητικότητα που τη διακρίνει, μια έντονη δύναμη επηρεασμού του, που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί και προς την αντίστροφη κατεύθυνση, δηλ. ως αποτελεσματικός "agent" στη διαμόρφωση μιας αρνητικότερης στάσης του κοινού έναντι της θανατικής ποινής.

103. Επισφαλής πάντως παραμένει οποιαδήποτε πρόβλεψη για το μέλλον. Η αμερικανική τουλάχιστον περίπτωση δείχνει πως η πρόοδος κι οι αυξανόμενοι δείκτες ευμάρειας και μόρφωσης του κόσμου δεν αποτελούν κατ' ανάγκη ανασχετικούς παράγοντες στην αύξηση της υποστήριξης του προς τη θανατική ποινή. Αντίθετα είναι πιθανό, στο βαθμό που ενθαρρύνουν μια αυτάρκη κι εγωκεντρική θεώρηση της ζωής, να την ευνοούν κιόλας. Είναι ακόμη πιθανότερο, παρότι δεν αποδεικνύεται πλήρως, πως όσο η βαρεία εγκληματικότητα θα ανέρχεται, τόσο η αποδοχή της θανατικής ποινής θα συναντά όλο και πιό γόνιμο έδαφος στην εξάπλωσή της.

104. Η διεθνοποίηση των media από τη μεριά της, με την παγκόσμια κοινότητα επικοινωνίας που τείνει να οικοδομηθεί πάνω σ' αυτά, πρόκειται σίγουρα να παίξει το ρόλο της προς την απάμβλυνση των εθνικών κοινωνικών και πολιτιστικών ιδιαιτεροτήτων. Από την άλλη μεριά νέοι λεπτότεροι κοινωνικοί διαφορισμοί προωθούνται όσο οι προηγμένες δυτικές κοινωνίες, με πρώτες τις ΗΠΑ, απεκβιομηχανίζονται και απομαζικοποιούνται προχωρώντας γοργά σ' ένα "τρίτο κύμα" τεχνολογικού πολιτισμού, οι πραγματικές επιπτώσεις του οποίου στις στάσεις των ανθρώπων προβάλλουν, στην παρούσα φάση, ανυπολόγιστες.

105. Σημαντική ανακύπτει, τέλος, η επιρροή των "ηγετών" (πολιτικών, θρησκευτικών, πνευματικών) της κοινωνίας, τη γνώμη των οποίων το κοινό τείνει να εμπιστεύεται, στο μέτρο μάλιστα που δύσκολα είναι σε θέση να συγκροτήσει τη δική του. Όσο αυτοί σιωπούν ή ακόμα χειρότερα συνηγορούν, πλειοδοτώντας σε μια δήθεν "δυναμική" πάταξη του εγκλήματος, τόσο οι αντιτιθέμενοι στη θανατική ποινή θα παραμένουν "ακέφαλοι" και αδύνατοι στο να οργανώσουν πειστικά τις αντιρρήσεις τους.

Υποσημειώσεις

1. Βλ. Γ. Κατζουράκη, "Η σφυγμομέτρηση: Μύθος της κοινής γνώμης και ιδεολογική επιβολή", έκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1985, σελ. 48 επ.

2. "Public Opinion and the Death Penalty, *Stanford Law Review*, Vol. 26, June 1974, σελ. 1253 επ.

3. R. Bohm, "American Death Penalty" Attitudes", *Criminal Justice and Behavior*, Vol. 14, No 3, September 1987, σελ. 385.

4. Vidmar and Ellsworth, 1974: Assembly Committee on Criminal Procedure, 1975: Gelles and Straus, 1975: Thomas and Foster, 1975: Gibbs, 1975: Newman, 1978: Stinchcombe, 1980. Βλ. επίσης Anastasios C. Marcos, "Attitudes toward Capital Punishment from 1972 to 1980 in the United States", (M. Sc. Thesis), Utah State University, 1983, σελ. 21 επ.

5. Οι Ellsworth and Ross δεν αρνούνται καταρχήν τα χαρακτηριστικά του crime control model, τα στοιχεία της έρευνάς τους όμως αποδεικνύουν πως η κατηγορία των υποστηρικτών της θανατικής ποινής είναι πιο μετριοπαθής από,τι το μοντέλο αυτό δείχνει (βλ. παρακάτω, παρ. 79 του παρόντος).

6. Βλ. Ν. Κουράκη, "Η κατάργηση της θανατικής ποινής" στην Ελληνική Επιθεώρηση Εγκληματολογίας, Δεκέμβριος 1988.

7. Πρβλ. παρ. 39 του παρόντος, όπου γίνεται λόγος για το αυξημένο fear of victimization των γυναικών.

8. Table ronde sur la peine de mort, Fernando Arosta, *Criminologie*, Vol. 20, No 2, 1987, Les Presses de l'Université de Montréal. Εξάλλου στην έρευνα Ellsworth and Ross, το 50% κατά μέσο όρο (και το 77% των υπερασπιστών της θανατικής ποινής) πιστεύουν πως "ακόμα κι όταν ο δολοφόνος καταδικαστεί σε ισόβια συνήθως βγαίνει με εγγύηση (parole) επομένως είναι καλύτερο να εκτελείται" (βλ. παρ. 57 του παρόντος).

9. "Public Opinion and Capital Punishment", ό.π. πίνακας 6.

10. "American Death Penalty Attitudes", στο *Criminal Justice and Behavior*, Vol 14, No 3, September 1987, σελ. 388.

11. Βλ. "Public Opinion and Capital Punishment", ό.π. σελ. 144.

12. Σ' αυτό το συμπέρασμα καταλήγουν τρεις ερευνητές του Institut de Recherche des Nations Unies sur la Défense Sociale (UNSDRI) μετά από συγκριτική μελέτη όλων των ερευνών και άρθρων (συνολικά 254) που έχουν γραφτεί για τη θανατική ποινή από το 1979 ως το 1983, βλ. "Principales orientations de la recherche dans le domaine de la peine capitale (1979-1983)", *Revue Internationale de Criminologie et de police technique*, Vol. 39, No 39, Juillet-Septembre 1986, σελ. 335.

13. Βλ. R. Bohm, ό.π. σελ. 387, "Public Opinion and Capital Punishment", ό.π. σελ. 121, "Principales orientations de la recherche dans le domaine de la peine capitale (1979-1983)", ό.π. σελ. 335.

14. "Public Opinion and Capital Punishment", ό.π. σελ. 145 επ.

15. Ό.π., βλ. ακόμα R. Bohm, ό.π., σελ. 387 επ.

16. "Biased assimilation and attitude polarization: The effects of prior theories on subsequently considered evidence", *Journal of Personality and Social Psychology*, N37, (1979), σελ. 2099 επ.

17. Βλ. Albert Bandura, "Social Foundations of Thought and Action: A social cognitive theory, 1986 by Prentice Hall Inc., σελ. 462 επ.

18. "Public Opinion and Capital Punishment", ό.π., σελ. 152.

19. Βλ. Bohm, ό.π., σελ. 393.

20. Al. Bandura, ό.π., σελ. 490 επ.

21. Βλ. σχετικά Ν. Κουράκη, ό.π., Κ.Δ. Φινοκαλιώτη, "Η θανατική ποινή ως πρόβλημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων", Α. Σάκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, 1983.
22. Οι *Kohlberg-Elfenbein* (1975) και *Bohm-Aveni* (1985), καθώς και τα στοιχεία του *Gallup Poll* (1985) υποστηρίζουν πως είναι. Οι *Ellsworth-Ross* (1983), *Thomas-Foster* (1975), *Vidmar-Ellsworth* (1974) και *Thomson-Ragona* (1987) το αμφισβητούν.
23. "Popular Moderation Versus Governmental Authoritarianism: An Interactionist View of Public Sentiments Toward Criminal Sanctions", *Crime and Delinquency*, Vol. 33, No 3., July 1987, σελ. 347 επ.
24. "Public Opinion and Capital Punishment", ό.π., σελ. 155.
25. *H. Packer*, "The limits of the criminal sanction", Stanford University Press, 1968, σελ. 37 επ.
26. Για την επίδραση της θρησκείας βλ. παρακάτω, παρ. 41 του παρόντος.
27. "Public Opinion and Capital Punishment", ό.π., σελ. 152.
28. Ό.π., σελ. 157.
29. Ό.π., σελ. 163.
30. Βλ. κριτική παραπάνω, παρ. 24 του παρόντος.
31. Βλ. και παραπάνω, παρ. 13-14 του παρόντος.
32. Βλ. και παραπάνω, παρ. 14 του παρόντος.
33. "Public Opinion and Capital Punishment", ό.π., σελ. 165.
34. *Thomas and Foster*, "A Sociological Perspective on Public Support for Capital Punishment", *American Journal of Orthopsychiatry*, No 45 (βλ. *Vidmar-Ellsworth*, "Public Opinion and the Death Penalty", *Stanford Law Review*, Vol. 26, 1974, p. 1258).
35. *Smith*, "A Trend Analysis of attitudes toward capital punishment, 1936-1974".
36. "News Media Use and Public Perceptions of Crime Seriousness", *Canadian Journal of Criminology*, Vol. 30, No 1, January 88 (βλ. παρακάτω παρ. 86 επ. αναφορά στην ίδια έρευνα).
37. Βλ. και Ν. Κουράκη, "Περί βίας", σελ. 23, όπου σύμφωνα με τα στοιχεία του Συμβουλίου της Ευρώπης οι γυναίκες είναι πιο ευάλωτες στο φόβο ότι μπορεί να γίνουν στόχος βίαιων επιθέσεων, όπως σε μεγάλο βαθμό και οι ηλικιωμένοι, καθώς και τα άτομα με περιορισμένη μόρφωση (*Conseil de l'Europe, L'opinion publique relative à la criminalité et la justice pénale - 13e Conférence de recherches criminologiques - Strasbourg*, 1980, σελ. 6-34).
38. *H. Bedau*, "The Death Penalty in America", New York, Oxford University Press, 1982, σελ. 305-306.
39. *Bohm*, ό.π., σελ. 384.
40. *A.G. Amsterdam*, "Capital Punishment", στο *H. Bedau*: "The Death Penalty in America", 1982, σελ. 353.
41. Βλ. ακόμα για το θέμα *Vidmar-Ellsworth*, ό.π., σελ. 1263, "Table ronde sur la peine de mort", ό.π., σελ. 107 επ.
42. Family experience and public support of the death penalty", στο *H. Bedau-C. Pierce*: "Capital Punishment in the U.S.", New York, 1976, σελ. 230 επ.
43. Βλ. μηνιαίο δελτίο Διεθνούς Αμνηστίας, Ιούνιος 1989, σελ. 3, για τους τρόπους εκτέλεσης στις ΗΠΑ, και εξαιρέσεις.
44. *Σίγκμουντ Φρόυντ*, "Ο πολιτισμός πηγή δυστυχίας", εκδ. Μαρξ, σελ. 97-98.
45. *Albert Bandura*, ό.π., σελ. 491 επ.
46. Βλ. παραπάνω παρ. 15 του παρόντος.
47. *Al. Bandura*, ό.π., σελ. 496.
48. Βλ. παρ. 12 του παρόντος.
49. *Blumstein, Cohen & Nagin*, 1978: Great Britain Royal Commission on Capital Punishment, 1953: Canada Department of the Solicitor General, 1972: United Nations

Economic & Social Council, 1973· Daun, 1935· Graves, 1956· Savitz, 1968· Phillips, 1980· Phillips & Hensley, 1984 (βλ. D. Phillips, "Effects of mass media violence", *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 19, Academic Press Inc., 1986). Αντίθετο συμπέρασμα συνήγαγε η έρευνα του Ehrlich (1975), που όμως έτυχε ευρύτατης κριτικής (βλ. *Criminal Justice & Behavior*, Sept. 1987, σελ. 386). Βλ. ακόμα την έρευνα "Capital Punishment", *Social Forces*, Vol. 66, No 3, March 1988. Βλ. μεθοδολογικές συλλογές των ερευνών για την αποτρεπτικότητα της θ.π. στο "Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique", Vol. 39, No 3, Juillet-September 1986, σελ. 336 επ.

50. "Capital Punishment", *Social Forces*, Vol. 66, No 3, March 1988, σελ. 797. R. Bohm, ό.π. σελ. 386-387.

51. W.J. Bowers, "Legal homicide: Death as punishment in America, 1864-1982", Boston, Northeastern Univ. Press, 1984.

52. "Public Opinion & Capital Punishment", ό.π., πίνακας 9, επ. 17.

53. R. Bohm, ό.π., σελ. 387.

54. "Διεθνής Αμνηστία", μηνιαίο δελτίο, έτος 7, τεύχος 6, Ιούνιος 1986, σ. 3.

55. "Public Opinion & Capital Punishment", ό.π., πιν. 8, επ. 4.

56. Ό.π., πιν. 8, επ. 8.

57. R. Bohm, ό.π., σελ. 390.

58. New York State Defender's Association, 1982· Amsterdam, 1982· Nakell, 1982 (βλ. R. Bohm, ό.π., σελ. 390). Αντίθετα, άλλη μερίδα ερευνών επιβεβαιώνει το κοινό επιχείρημα ότι η θανατική εκτέλεση κοστίζει λιγότερο (Eshelman, 1962· McGee, 1964· Kaplan and Skolnick, 1982).

59. "Public Opinion & Capital Punishment", ό.π., σελ. 142-143.

60. Ό.π., πιν. 8, επ. 3.

61. W. Bailey-R. Peterson, "Police killings & Capital Punishment: The post-Furman period", *Criminology*, Vol. 25, No 1, Feb. 1987, σελ. 22.

62. "Public Opinion & Capital Punishment", ό.π., πιν. 9, επ. 10.

63. N. Κουράκη, "Η κατάργηση της θανατικής ποινής", ό.π.

64. "Public Opinion & Capital Punishment", ό.π., σελ. 156.

65. Ό.π., πιν. 9, επ. 5.

66. Μηνιαίο δελτίο Διεθνούς Αμνηστίας, ό.π. σελ. 4-5.

67. "Public Opinion & Capital Punishment", ό.π., πιν. 9, επ. 13.

68. Για περιπτώσεις εκτελέσεων αθών βλ. λεπτομερώς *Eu. Αποστολόπουλου*, "Το πρόβλημα της θανατικής ποινής", Νομική Βιβλιοθήκη, 1979.

69. "Public Opinion & Capital Punishment", ό.π., πιν. 9, επ. 16.

70. Ό.π., πίνακας 3.

71. Στην περίπτωση της ληστείας με ανθρωποκτονία οι Ellsworth and Ross εύστοχα επισημαίνουν πως η κατάταξη από την κοινή γνώμη του εγκλήματος αυτού πέμπτου στην κλίμακα βαρύτητας έρχεται σε αντίθεση με την αντίστοιχη νομική αξιολόγηση που θεωρεί την ανθρωποκτονία επιβαρυντικό παράγοντα στη ληστεία και αποτιμά το έγκλημα της ληστείας με ανθρωποκτονία ως βαρύτερο από την ανθρωποκτονία εκ προθέσεως.

72. "Public Opinion & Capital Punishment", ό.π., πιν. 4.

73. Ellsworth & Ross, ό.π., σελ. 134.

74. "Table ronde sur la peine de mort", ό.π., σελ. 109.

75. "Public Opinion & Capital Punishment", ό.π., σελ. 137 επ.

76. R. Bohm & A. Aveni (1985), βλ. R. Bohm, ό.π. σελ. 109.

77. "Public Opinion & Capital Punishment", ό.π., σελ. 138-139, 164 επ.

78. Ό.π., σελ. 167.

79. Για όλα τα ζητήματα σχετικά με τη στάση των ενόρκων βλ. ειδικότερα *Charlan*

Jeanne Nemeth, "Jury Trials: Psychology & Law", *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 14, 1981.

80. *Charlan Jeanne Nemeth*, ό.π., σελ. 333-337, 346-347.

81. Ό.π. σελ. 327, 332, 334-337, 349.

82. Ό.π., σελ. 342-346.

83. "Public Opinion & Capital Punishment", ό.π., σελ. 164.

84. Βλ. και παραπάνω, παρ. 14 του παρόντος.

85. Βλ. για την έννοια του "στερεοτύπου", *David Hamilton*, "Analysis of Stereotyping", *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 12, 1979, σελ. 65.

86. Βλ. παρ. 5 του παρόντος.

87. "Public Opinion & Capital Punishment", ό.π., πιν. 10, σελ. 159-160.

88. Ό.π., σελ. 158.

89. Ό.π., σελ. 161.

90. Ό.π., σελ. 160.

91. *Flanagan & McLeod*, "Sourcebook of Criminal Justice Statistics: 1982", Washington D.C., U.S. Department of Justice, 1983, σελ. 227.

92. Οι *Thomson & Ragona* ωστόσο αμφισβητούν, με βάση δική τους έρευνα (1987) (βλ. υποσημ. 23 του παρόντος) τις εκτιμήσεις αυτές, προβάλλοντας ότι η κοινή γνώμη δεν είναι τόσο "αυστηρή" όσο τη θεωρούν (βλ. παρ. 22 του παρόντος).

93. *Ουμπέρτο Έκο*, "Κήνσορες και Θεράποντες", εκδ. Γνώση, 1987, σελ. 405-406.

94. "News Media Use and Public Perceptions of Crime Seriousness", *Canadian Journal of Criminology*, Vol. 30, No. 1, January 1988.

95. Βλ. *Γ. Κατζουράκη*, οπ. π., σελ. 48 επ.

96. Πρβλ. αντίθετα παλαιότερη έρευνα του *Mc Intyre*, κατά την οποία για το 45% των αμερικανών οι εφημερίδες αποτελούν την πρώτη πηγή πληροφόρησης για το ύψος της εγκληματικότητας (13e *Conférence de recherches criminologiques*, οπ. π., σελ. 23)

97. *Canadian Sentencing Commission*, "Sentencing Reform: A Canadian Approach", *Canadian Government Publishing Centre, Supply and Services Canada: Ottawa*, 1987.

98. Στο όλο επιχείρημα βέβαια μπορεί εύλογα να αντιπαχθεί η απλούστερη εξήγηση ότι τα άτομα που αποτιμούν ως ανυπόφορα για τα ανθρώπινα κοινωνικοηθικά μέτρα ορισμένα εγκλήματα, κατατάσσοντάς τα στην κορυφή της κλίμακας βαρύτητας, κατά πάσαν πιθανότητα διέπονται από την ίδια αυστηρότητα έναντι και των άλλων -ελαφρότερων- εγκλημάτων, ώστε να τα κατατάσσουν κι εκείνα σχετικά ψηλά στην κλίμακα βαρύτητας. Πρόκειται π.χ. για το γνωστό τύπο του "συντηρητικού-αυταρχικού" που κλίνει προς το *crime control model*, τείνοντας να υπερεκτιμά τον κίνδυνο της εγκληματικότητας και να πιέζει για σκληρότερα μέτρα καταστολής της.

99. και τεκμηριώνεται και από τις σχετικές έρευνες, βλ. παρ. 37 του παρόντος.

100. Βλ. *Κων. Στράτου*, "Η τηλεόραση και το κοινό της: Μια άλλη όψη του προβλήματος", εφημ. "Καθημερινή", 3/8/89, σελ. 15. Βλ. ακόμα *P. Barwise & A. Ehrenberg* "Television and its Audience", *Sage Publications, London* 1988, σελ. 12-21. Επίσης 13e *Conférence de recherches criminologiques*, οπ. π., σελ. 29-30.

101. Βλ. παρ. 5 του παρόντος.